

The background of the cover is a photograph of a park. In the foreground, a paved path leads towards a grassy area. In the middle ground, there are several trees and a low wall or fence. In the background, a multi-story building is visible. The sky is blue with some clouds.

Közösségi élet egykor a Berva-völgyben

Emlékképek, közösségek, életképek

Simándi Szilvia – Papp Ildikó

Eger, 2019

Simándi Szilva, Papp Ildikó

Közösségi élet egykor a Berva-völgyben

Emlékképek, közösségek, életképek

Simándi Szilvia, Papp Ildikó

Közösségi élet egykor a Berva-völgyben

Emlékképek, közösségek, életképek

Lektorálta:

Dr. Veres Gábor

Nyelvi lektorálta:

Dr. Ludányi Zsófia

A kötet megjelenését támogatta Eger Megyei Jogú Város.

ISBN 978-963-496-134-5

ISBN 978-963-496-135-2 (Online)

A kiadásért felelős

az Eszterházy Károly Egyetem rektora

Megjelent az EKE Líceum Kiadó gondozásában

Kiadóvezető: Nagy Andor

Felelős szerkesztő: Domonkosi Ágnes

Nyomdai előkészítés: Molnár Gergely

Megjelent: 2019-ben

Készítette: az Eszterházy Károly Egyetem nyomdája

Felelős vezető: Kérészy László

Tartalomjegyzék

Előszó	7
A kezdetek.....	9
(Szak)emberek érkezése a Bervába.....	15
A lakótelep, az „ötös”	19
Emberi kapcsolatok	27
Gyermekek lenni a lakótelepen – gyermekkori emlékek	31
Szolgáltatások – „Város a városban”	39
Közös munkába járás – közlekedés.....	43
Kulturális és szabadidős tevékenységek.....	47
Sportélet.....	65
Kirándulás, nyaralás.....	69
Valami véget ér	73
Múlt a jelenben – életképek	77
Hallgatói utószó.....	81
Felhasznált irodalom	83
Fotók forrása	87

ELŐSZÓ

2018-ban a „Közösségi művelődés” c. tantárgy keretében arra vállalkoztunk az Eszterházy Károly Egyetem közösség szervezés szakos hallgatóival, hogy a Berva-völgynek – azon belül is prioritást adva az „ötös lakótelepnek” – az egykori közösségi életét, illetve a művelődő kisközösségeit feltérképezzük. A nevezett kurzus többek között ahhoz járult hozzá, hogy egy – kezdetben viszonylag zárt – lakóközösségnek (településrésznek) a közösségi alapú feltáró módszereit a gyakorlatban is megismerjék a hallgatók.

Jelen összeállításunkat korlenyomatnak és időutazásnak is tekinthetjük. Bizonyos történetek már csak az idősebb generáció emlékezetében élnek, ezért a hajdani közösségi élet megismeréséhez egyfelől a legélménygazdagabb utat választottuk: a közösségi beszélgetés és a közösségi interjú módszerére építettünk. A kérdéseink a helyi közérzetre, az egyén és a közösség kapcsolatára, a szabadidős és a kulturális életre, illetve a „bervai” identitásra irányultak. Továbbá munkánkban kiegészítésként néhány korabeli újságcikket, illetve a Finomszerelvénnygyárról és a lakótelepről készült ismertető kiadványokat stb. is felhasználtunk. A kiadványunknak nem célja a gyár (jogelőd, jogutód szervezeteinek) történetének, korszakainak és működésének részletes bemutatása, hiszen arról számos munka (többek között Bereczky szerk. 1971, Bereczky szerk. 1976, Demény-Dittel 2009, Kócza 1981, Kováts és Maróti 2009) született, mindössze néhány olyan momentumot elevenítünk fel, melyek az emberi kapcsolatokhoz és a közösségi élethez kapcsolódtak.

Megítélésünk szerint a közösségi beszélgetések minden résztvevő számára örömteli eseményt jelentettek: a történetmesélők (az életkor hatvan és csaknem kilencven év közé tehető) és a hallgatóság számára is szívet melengető élményt nyújtottak ezek a találkozások. Az idős lakók, egykori dolgozók élet(út)történeteit, elbeszéléseit vettük alapul, akik szívesen osztották meg emlékeiket az érdeklődő, lelkes hallgatósággal, és kitapintható volt az a kíváncsiság is, amely a huszonéves hallgatóktól érkezett. Munkánk egyfajta betekintést kívánunk nyújtani a hajdani közösségi életbe, a felidézett emlékeken keresztül. A beszélgetések során felelevenített történetek az 1950-es évektől hozzátvetőlegesen a rendszerváltásig terjedő időszakot ölelik fel. Írásunk összeállításánál törekedtünk az egyes történe-

teket és emlékeket az eredeti mivoltukban visszaadni: „az emlékezet természeténél fogva sokféle és sokszorozódó, kollektív, többes számú, mégis individualizált” (Pierre 1999, 4).

Köszönjük minden hozzászólónak és beszélgetésben részt vevőnek, hogy emlékeivel gazdagította munkánkat. Kiemelt köszönetet szeretnénk mondani *Badacsonyiné Bohus Gabriellának, Elizerné Fodor Katalinnak, Hámori Évának, Kutnyákné Bach Erzsébetnek, Kutnyák Gézának, Losonczy Lászlónak, Mácsár Beának, Papp Ildikónak és a Berva-völgyi Egyesület* tagjainak aktív és segítő közreműködésükért, támogatásukért!

A közösségi beszélgetések lebonyolításában részt vevő hallgatók, név szerint: *Bartók Linda, Borosi Florentina, Erdélyi Renáta, Farkas Petra, Kaskötő Réka, Kollár Barbara Zsuzsanna, Laukó Réka, Lőcsei Dóra Luca, Madarász Réka, Mári Renáta, Martinkovics Martin, Mezei Anna, Pap Emilia, Pernyész Lili, Salánki Kiara, Simonyi Sándor Rajmond, Székely Ákos, Vágner Renáta*, közreműködésüket ezúton is köszönjük!

Hálás köszönetet szeretnénk mondani *Rázi Botondnak*, Eger Megyei Jogú Város alpolgármesterének a kötet támogatásáért!

Napjainkra az egykori „ötös lakótelep” lakossága részben kicserélődött, számos családi ház is épült köré, és új lakók is költöztek a Berva-lakótelepre. Bízunk benne, hogy kiadványunk további közös élményeket és beszélgetéseket indukál az ott élők körében, akár a különböző életkorú lakók között, generációkon átívelve is. Írásunkat szeretettel ajánljuk az emlékeket őrzőknek és az érdeklődőknek.

Eger, 2019. július 5.

Dr. habil. Simándi Szilvia
tanszékvezető egyetemi docens

Nagymamámnak

A KEZDETEK

Az alábbiakban többek között a „20 éves a Finomszerelvénygyár” (Bereczky szerk. 1971), a „25 éves a Finomszerelvénygyár” (Bereczky szerk. 1976) kiadványokból és Kócza Imrének (1981), a gyár egykori igazgatójának közleményéből szemezgetünk. Írásunkban mindössze néhány részletet elevenítünk fel a gyár kezdeti éveiből, hogy az „ötös lakótelep” megépülésének előzményeit felidézhessek az olvasók számára.

A BÉTA Beruházási Vállalat 1949-ben a Berva-völgybe azzal a céllal érkezett, hogy felmérje a terepet, és munkásokat toborozzon egy épülő ipari üzem számára. A gyár telephelyének kiválasztását a gazdaság tervszerű fejlesztésén belül a vidéki ipartelepítés indokolta. Az üzem építése 1951-ben fejeződött be. A termelést elkezdő első vállalatot Irodagépgyár néven jegyezték be, majd a gyár neve rövid idő alatt többször is megváltozott: „7035. sz. Vállalat Felnémet”, „Fémszerelvénygyár Eger” stb. Egy 1953 februárjában kelt határozat az elnevezést „Finomszerelvénygyár Eger”-re változtatta meg, majd az Üzemgazdasági Tanács azonos telephelyen két vállalatot hozott létre. A régiből kivált a Vegyipari Szerelő Vállalat, végül 1955-ben összevonásra kerültek „Finomszerelvénygyár Eger” néven. A gyár egykori igazgatója is kiemelte, hogy a dolgozók és a környékeliek azonban mindvégig Bervaként emlegették *(és emlegetik ma is)* a gyárat (Kócza 1981).

Fekete (2011) a „Hegynevek – mint névadók – Eger és Felnémet földrajzi neveiben” c. munkájában arról ír, hogy a II. világháború előtt az érsekségnek ezen a területen pulykatenyésztő telepe volt, emiatt ezt a részt „pujkásnak” is nevezték. Jóllehet a Berva több hegyvonulatnak, a mellettük lévő völgyeknek és a sík szántóterületeknek a közös neve, a közhasználatban a Berva név főként a völgyre, a gyárra és a lakótelepre használatos. Az egyik széles, lapos területen létesült a hadiüzem, a későbbi Finomszerelvénygyár (Fekete 2011, 41).

1. sz. kép: A Berva-völgy az építkezés előtt és után

„Ezt a területet úgy kell elgondolni, hogy itt az érsekségnek voltak szántóföldjei, Felnémet és Felsőtárkány között van ez a rész. Az iparosításkor az volt a szemlélet, hogy minden nagyobb városba gyárat kell telepíteni, mert ez hozza az adott városnak a fejlődését. Hadiüzemként¹ indult ez a gyár, megfelelő távolságra kellett lennie

¹ Az 1980-as évek második felében is jelentős beruházásokat hajtott végre a volt vállalat az akkori honvédelmi bizottság döntése szerint. Hadiipari fejlesztést valósított meg, tízéves futamidőre szóló hitellel (Mentusz 1993b).

mindenféle lakott területtől, így esett a választás a Berva-völgyre, ami a Bükk lábánál található meg. Ezt a völgyet végig beépítették, ipari üzemet hoztak létre.”

„Mivel először hadiüzemként működött, ezért építették be ennyire a hegy belsejébe, hogy a repülőről ne nagyon lássák. Tulajdonképpen csak a kéménye látszott ki a hegyek közül. Apukám az unokáinak, a két fiamnak mesélt történeteket: amikor egy-egy löszert kipróbáltak, és le kellett hasalniuk arra az esetre, ha robbanás következne be. Akkoriban löszereket gyártottak, majd jöttek a finomszerelvények.”

1955-ben 1600 dolgozója volt a gyárnak, majd a termelés növekedésével együtt folyamatosan emelkedett a dolgozói létszám, és bővült a vonzáskörzet is. A hatvanas évek közepéig a profilkeresés jellemezte a gyár tevékenységét (lásd Bereczky szerk. 1976). A vállalat életében lényeges változást hozott az 1967-es év. Ebben az évben a gyár együttműködési kapcsolatot létesített a svéd Mecman céggel, az ipar számos területén alkalmazott pneumatikaelemek gyártására és közös forgalmazására.² A nyolcvanas években gyártott termékek közel 40 százaléka export piacokon került értékesítésre. Egyre szélesebb nemzetközi tevékenység bontakozott ki: hét szocialista és tizenöt tőkés országban voltak a vállalatnak üzleti kapcsolatai (Kócza 1981).

„Ismereteim szerint a Berva csúcsidőszakában 3.600-an dolgoztak összesen a gyár három telephelyén.”

Csupán néhány terméket említünk a gyár széles gyártási palettájáról: kerékpárszelepek (1954–1970); „Record” típusú orvosi fecskendők és tűk (1955–69); 48 cm³-es „Berva” Moped és „Panni” robogók (1957–1961); kerékpár-világítási garnitúra (1963–1969); 1964-től a háztartási hűtőszekrények üzemeltetését biztosító hermetikus kompresszor, 1966-tól kétűszós, majd egyűszós olajszabályzó készülékek; 1967 után pneumatikaelemek, autóbuszok ajtónyitó berendezései stb. (Kócza 1981).

---

² A vállalat saját fejlesztései közül kiemelésre érdemes az autóbuszok ajtónyitó berendezése. Ezen berendezésekkel szerelték fel a Magyarországon készülő valamennyi Ikarus autóbust.

2. sz. kép: 48 cm³ Berva moped

„Úgy gondolom, hogy nagyon hasonló a Berva útkeresése a mai vállalatok útkereséséhez, a szabályok akkor is ugyanúgy megvoltak, mint ma. Meg kellett találni a profilját a cégnek, megfelelő szakembergárdát kellett beszerezni. Ez nagyon szerteágazó tevékenységet hozott a Bervának. Végén a hadiüzem jelleg elhalványult, hogy úgy mondjam. Mindenfélét gyártottak, a kávéfőzőtől a fecskendőig.”

3. sz. kép: A gyár egyik emblemikus terméke – Mecman

Az üzemek és a szociális létesítmények mellett az 1950-es években az első szolgálati lakások is megépültek, majd óvodát, bölcsődét, sportlétesítményeket, balatoni üdülési lehetőséget hoztak létre, illetve különböző szolgáltatások is elérhetővé váltak a gyári lakótelepen élők számára.

Induljon tehát a közösségi emlékeknek a felidézése, ezúton is hívjuk az olvasót egy kis időutazásra!

(SZAK)EMBEREK ÉRKEZÉSE A BERVÁBA

Az üzemekben dolgozók elsősorban egriek, felsőtárkányiak, felnémetiek voltak, többségük itt ismerkedett meg az ipari munkával. „A munkások többsége a környező községek addig földművelő foglalkozást űző lakossága köréből verbuválódott” (Lájer 1967, 5). Az első években 8000 dolgozó is megfordult a gyárban, szinte négyszer cserélődött a létszám (uo). Többben a mezőgazdaságból vagy a háztartásból kerültek a vállalathoz. Például a felsőtárkányi családok fő megélhetési lehetőségét az 1950-es évek közepéig az erdő biztosította, azonban a Finomszerelvénygyár az 1950-es évektől kedvezőbb munkafeltételeket kínált, és a községben élők egyik fő munkahelyévé vált (Petercsák 1986). 1970-ben Felsőtárkány településen élők kétharmada már az iparban dolgozott, és a keresőképesek fele a Bervában vállalt munkát (Széman 1986). Az 1980-as években az egri telephelyre 28 községből jártak be a dolgozók (Bereczky szerk. 1971).

„Nem volt szinte Eger környékén egyetlen egy falu sem, ahonnan legalább egy ember ne dolgozott volna ebben a nagy gyárban. Voltak olyanok is, akik generációkon keresztül itt dolgoztak, akiknek a szülei, a nagyszülei naponta jártak be buszokkal: Egercsehiből, Balatonból, Bükkzsércről, vagy akár a távolabbról stb. Felsőtárkányból például fapados vonattal jártak dolgozni, ami egészen a gyár kapujáig hozta a tárkányiakat. A fűvel benőtt sínek még a mai napig meg vannak. Nincs olyan család Egerben, illetve a környéken, akinek ne lenne szerintem bervai kötődése.”

Továbbá a termelő munka az ország különböző részeiből a vállalathoz irányított, és az Egerbe költözött (szak)emberek segítségével indult meg. Többféle intézkedés bevezetésére volt szükség, hogy az egyre bővülő termeléshez elegendő szakember álljon rendelkezésre. A vállalat többek között hirdetéseket adott fel, amelyben az állás mellé lakást kínált a fiatal házasoknak vagy pároknak, illetve a nőtlen dolgozók számára lakhatási lehetőséget nyújtott az ún. legényszállón (Bereczky szerk. 1976).

„Ami nagyon érdekes, hogy hogyan jutottak oda, hogy szakembereik legyenek. Egerben később indult el a szakképzés, nem voltak szakemberek. A szakembereket Budapestről és egyéb ipari városokból csábították ide. A dolgozókat a lakosok közül toborozták, férfiakat, nőket egyaránt. Sokszor volt az, hogy nők álltak be férfimunkára. Akik jól teljesítettek, azok az első év végén vizsgát tehettek, majd egy szakember, mesterember mellett dolgozhattak, tanulhattak. Ez nagy élményt jelentett az ott dolgozóknak. A szakemberek volt, hogy önszántukból jöttek ide, volt, hogy annyira nem, de a legnagyobb csáberőt a gyári lakótelep jelentette. Az nagy dolog volt, hogy szolgálati lakást tudott nyújtani a gyár. Sok fiatal jött emiatt a gyárba és Egerbe dolgozni. Sokan betanított munkások voltak vagy bér munkások. A betanított munkás az volt, akinek nem volt szakképzettsége, de a munkatársai megtanították neki, hogyan kell egy-egy gépet használni.”

„Ide az ország minden részéről jöttek emberek, mivel a vállalat hirdette, hogy lakásokat, munkát ad fiatal házasoknak, pároknak. Mi Pesten, egy szoba-konyhás munkáslakásban laktunk, egy hatalmas körfolyosós, pesti bérházban. Ott viszont mindenki az ottani villamosgyárban dolgozott, és a jobb lakás reményében költöztünk le ide. Ahogyan a hirdetés láttán mások is.”

1954-ben létrehozták Egerben a dolgozók gépipari technikumát, amelynek az igazgatója és a tanárainak többsége a gyár mérnökei közül került ki. A technikumban – működésének 15 éve alatt – 300 technikus és 90 műszaki rajzoló szerzett képesítést (Bereczky szerk. 1971).

„A gyár jó munkalehetőséget nyújtott az emberek számára. Nagyon komoly műszereket gyártottak. A férjem gépésztechnikus lett. Édesapám Pesten a szakmunkás végzettségig jutott, aztán jött a világháború, és be kellett fejeznie a tanulást. Azután lehetősége volt a technikumot elvégezni egy tanfolyam keretén belül, és végül üzemvezetőként ment nyugdíjba. Édesanyámnak 8 általánosa volt, de rendkívül művelt, okos nő lett felnőtt korára, teljesen magától, autodidakta módon sajátította el minden tudását, önművelés révén.”

„Én azzal kezdeném, hogy '64-ben kerültem ide a gyárba, mégpedig úgy, hogy a férjem már itt dolgozott, ide jöttem a 17-esbe. Csiszoltuk az üvegeket, közben terhes lettem, elmentem szülési szabadságra. Nehéz volt számomra ezen időszak, mivel megszületett a gyermekem, albérletben laktunk, én betanított munkásként dolgoztam, de a gyár megbecsülte a dolgozóit, akinek kedve volt, tanulhatott. Én is a Bervának köszönhetek mindent, a Berva adta nekem azt a lehetőséget, hogy továbbképezhessem magam. Szóval a férjem által kerültem a Bervába, ahol összesen 36 évet dolgoztam.”

4. sz. kép: Technikusképzés

A szolgálati lakás biztosításán túl a gyár pályázati felhívásokkal, ösztöndíjszerződésekkel is igyekezett az egyetemekről fiatal szakembereket vonzani (Bereczky szerk. 1971).

„Kecskeméten volt egy olyan automatizálási iskola, amelynek a képzésében az akkori új technikák, úgymint a pneumatika és a hidraulika is helyet kaptak. Azaz a levegővel és a folyadékkal való működtetése a gépeknek, ezt tanították Kecskeméten. Nagyon sokan voltak, akik fiatal mérnökként kerültek Egerbe mennyasszonyaikkal, feleségeikkel, kedveikkel.”

A vállalat beindulásakor, a kezdeti útkeresés időszakában számos ötlet és javaslat is nyilvántartásba került. Az egykori feljegyzésekből az olvasható ki, hogy az újítókat megbecsülték, jutalmazták, amely számos területen fokozott újítási kedvre ösztönözte a dolgozókat (Bereczky szerk. 1971).

„Ami jellemző volt erre a helyre, hogy a semmiből kellett létrehozni valamit, ezért mindenkitől elvárták, hogy újító gondolatokkal rendelkezzen, függetlenül a szakképzettségtől. Illetve a másik, hogy saját magunk gyártottuk a gépeket, így mi is fejlesztettük és találtunk ki dolgokat, tehát nagyon innovatív közösség volt.”

Időszak	Újítások száma	
	Beadott	Elfogadott
1959	120	60
1961	253	140
1963	232	112
1965	419	146
1966	483	145
1967	543	176
1968	196	63
1969	181	68

1. sz. táblázat: Újítások száma 1959–1969 között

Forrás: Bereczky szerk. (1971)

A LAKÓTELEP, AZ „ÖTÖS”

A gyári dolgozók részére szolgálati lakások épültek a gyár közelében, az ún. I. sz. lakótelepen, melyet folyamatosan bővítettek az évek során. Kezdetben egy öt épületből álló lakóövezet készült. A korabeli újság tudósítása alapján az első lakók 1951-ben költöztek be a korszerűnek nevezett lakásokba (Szántó 1960, 3).

„Emlékeim szerint 1952/53 körül épült ez a lakótelep. Legelőször öt épület épült, amelyek most a park körül láthatóak. Innen származik az „ötös lakótelep” kifejezés. Sokan még most is ötösnek hívják, a Berva pedig a gyár nevéből származik, ugyanis a Finomszerelvénygyárat sokan Bervának hívták.”

„A II. sz. lakótelepen a gyár vezetőinek volt szolgálati lakása, földszintes sorházakban, ez volt közelebb a gyárhoz. Az I. sz. lakótelepen pedig a gyár dolgozói kaptak lakást, az ötösnek nevezett lakótelepen.”

Az ötvenes évek második felében, a lakótelep korai éveiben a népújság egy riportot készített egy – az 5-ös épületében lakó – fiatal házaspárral: a három hónapos kislányukat otthon nevelő L. Istvánnéval (24) és a Finomszerelvénygyárban dolgozó férjével (25). A fiatal lakók egyfelől örömknek adtak hangot a cikkben, ami a lakáshoz jutásukat illeti, másfelől viszont arról is nyilatkoztak az interjúban, hogy sokrétűbb szórakozási, művelődési lehetőségekre vágnak az épülő lakótelepen. „Egy fészerszerű helyen laktak 1958 májusáig Egerben, s akkor minden kívánságuk egy szoba megszerzésében csúcsosodott ki. És egy szép napon kaptak. Gyerekágyat feküdt az asszony a kórházban, amikor a vállalat igazgatója átadta a boldogságban úszó férjnek a frissen meszelt, komplett lakás kulcsát, amely egy szobából, konyhából, fürdőszobából, kamrából és előszobából áll. »Azzal jött be a férjem a kórházba, emlékszik vissza az asszony, hogy: anyukám, van már lakás... El sem akartam hinni, de mutatta a kulcsot, s olyan boldogok voltunk ...« (...) Nem sokat, 54 forintot fizetnek egy hónapban a lakás használatáért, és mégis tervükben szerepel egy egri lakás vásárlása. Itt úgy érzik, távolabb vannak a mozitól, színháztól, könyvtártól, szórakozóhelyektől stb. Pedig itt a kultúrházban esténként televíziós készülék mellett szórakozhatnak, de hát fiatalok és nagyobb »zaj« után

vágynak. A napról-napra megvalósuló terveik mellett mégis hiányzik a város, ahol felnőttek, ahol családot alapítottak, és ahol azelőtt laktak..” (Fazekas 1958, 8).

5. sz. kép: Az Ötös

Több család eleinte társbérletben lakott a lakótelepen. A társbérlet lényege az volt, hogy az eredetileg egyetlen család részére készült, nagyobb lakás két vagy több bérlő között oszlott meg, és a lakószobán kívül a többi helyiség közös használatban volt.

„A gyárban dolgozók közül voltak, akik először társbérletekben laktak, azaz volt, hogy egy lakásban két család is élt. Aztán, ahogy később épült a többi épület, mindenki saját lakáshoz jutott.”

„Én nem dolgoztam a Bervában, 6 éves voltam, amikor Pestről ideköltöztünk a lakótelepre. A szüleim, sőt a férjem is itt dolgozott. Édesapám először egyedül jött le Pestről, mi, a család fent maradtunk, és pár évig így ingázott Pest és Eger között, majd mi is leköltöztünk. Valóban, társbérletek voltak akkoriban, rémlik nekem, hogy először a kettes épületben laktunk egy családdal, majd egy másikban, és harmadszorra kaptunk saját lakást.”

*6. sz. kép: Gyerekek a lakótelepen 1956-ban, háttérben
a mai Községi Ház épülete*

1961-ben 136 család, azaz 600 ember élt (ebből a gyerekek száma 186 volt) az egri Finomszerelvénygyár lakótelepén (Pataky 1961). A lakótelep a hatvanas években újabb lakásokkal bővült. 1963-ban arról tudósítottak az újságban, hogy „az út baloldalán emeletes házak, típusúterv szerint. Még nem nagyon régiek, szinte egyidősek a Finomszerelvénygyárral, amely a telep gazdája. Vös vagy VII-es? (...) Egy biztos, mindenki V-ös lakótelepnek tiszteli, mert öt nagy tömbből áll. Nyugodtan leírhatjuk azonban ezt a szót »áll« múlt időben is most már, hiszen a tömbök száma újabb kettővel szaporodott. Úgy, hogy az V-ös megjelölés eztán már nem helytálló: 7 nagy tömb emelkedik itt.” Az újságcikkből (a beszélgetés Ballagó Alajos művezetővel, a gyári lakótelepen zajló építkezés irányítójával készült) az is kirajzolódik, hogy ekkor összesen 48 két és félszobás lakást építettek kettő 24 lakásos épületben. Az egyik épületbe június végén költözhetek be az új lakók, ennél már a belső vakolás elkészült, és megkezdődtek a szakipari munkák is: burkolás, villanszerelés, kályhák építése stb. Hozzáfogltek a külső vakolási munkákhoz is. A másik 24 lakásos épületnek, amelynek átadása augusztusra volt betervezve, annak a belső válaszfalait építették, és készültek a tető betonozásához a zsaluzások (Pataky 1963, 8).

Előszó negyvennyolc lakáshoz...

Az öt baloldali emeletes házak, tőpusterv szerint. Még nem nagyon rézdek, — számunkra a Pénzügyminisztériummal, amely a telep gazdája.

V-ös ragy VII-es?

Bervai III-as lakótelep — ez volt a neve kezdetben... Az I-es fentebb van a gyárnál II-es? Olvasz nincs is sehol. Nem tudni hát, milyen ráció szabta rá a III-as megjelölést. Egy biztos mindenki V-ös lakótelepnek tiszteli, mert öt nagy tömbből áll. Nyugodtan leírhatjuk azonban ezt a módot „áll” — múlt időben is most már, hiszen a tömbök száma újabb kétivel szaporodott. Ugy, hogy az V-ös megjelölés után már nem helytálló: 7 nagy tömb emelkedik itt.

Körművek a magashán

Tavaly ősszel, szeptember 27-én nyitottak munkanaplót, kezdtek a felvonulást az EM. Heves megyei Állami Építőipar munkáival. Öt hónappal később, mint eredetileg tervezték, öt hónappal később, mert nem kapták meg időben a tervek módosításait. S mikor már semmi sem hiányzott, ment a munka, mint a karikacsapás.

mind a két épület, teljes napfényben ragyogva. Karcsú, kifejlesztett karu, deru hajlógó a vörös teglasterű épület előtt, betonfundamentummal a magashán, ahol körművek dolgoznak. Több száz s ezer lakást csináltak már, s ők maguk lecserevezéssel laknak.

24 család júniusban költözhet!

Ballaó Alajos művezetével, a bervai lakótelepi építkezés irányítóival beszélgetek: mennyi lakást építenek s mikor lesz az átadásuk?

— Összesen 48 két és félzobás lakást építünk — mondja —, két „huszonnegyes” tömbben $3,16 \times 3,33$ — $3,98 \times 4,12$ és $4,12 \times 4,24$ m-es alapterületű szobákat. Az egyik épülethez június 13-e után már beköltözhetnek az új lakók, addig el kell készíljünk minden munkával.

A június 13-án átadandó „kettes” épületben a belső valóda már késő, megkezdődtek a szakipari munkák: burkolás, villanyvezetés, kályhák építése stb. Negyedik napja hozzáítottak a külső valóda munkához is. A másik 24 lakóház épületnek —, amelynek átadását augusztusra tervezték: —

kai, ha valóban mesterséges hivatása szerinti teljesítők adataikat az építők! Az egy főre eső tervezett termelékenységét, azonban csak az 50 százalékat érték el! Laza a munkafegyelem, a munkaidőnek nagy részét „előljárak” az emberek.

Bizonyítékok kellenek? Egészen friss példákkal szolgálhatunk... Szabad szombatok előtt, pénteki napokon délután 4 óráig tart a munkaidő, s ezt szinte senki sem várja be, órákat előbb abbahagyják a munkát s elnévelmedik az építkezés. Ez történt tegnap is. Tíz perc alatt, míg a buszra várakozunk, búcsút se mondva a munkának, szerzőmöknek, elrohogott motoron két burkoló, buszra szállt két kályhás, s ugyanezt tette a kályhás. Es valon hányan szállhattak fel a déli, az egyetési s a háromórás buszokra! Gondolom, még többen, mert míg az irodában beszélgettünk, jó néhányan bekopogtattak: mikor kapják meg a fizetésüket, mert délután kettőkor nekik már késő lesz! S hasonló állapotok ugallónak a szabad szombatok utáni hétfői munkakezdések körül: míg Eger más építkezéseim reggel nyolckor peklálnak

7. sz. kép: Korabeli újságcikk (részlet): Előszó negyvennyolc lakáshoz...
(Népújság, 1963. május 11.)

8. sz. kép: A támfal és a sziklakert, háttérben a nyolcas épülettel

„Elindult aztán a lakótelepnek a parkosítása is. Például középen van négy szobor, ami a négy évszakot szimbolizálja. Hát oda valami ásó, kapa, nagyharang, valami munkás szobrot vagy nem tudom, mit akartak, és édesapám mondta, hogy szó nem lehet róla. Megtalálta a kornak megfelelő, bekötött fejű nőket, akik a különböző égtájak felé néznek, és a különböző évszakokat szimbolizálják. Azt, hogy ne kerüljön oda egy Iván, vagy egy kaszával valaki, ezt neki sikerült elérnie. Aztán azt is, ahol megfordul az út a 6-os épületnél, azt a részt, az ún. sziklakertet (8. sz. kép), amely most már igencsak megnőtt a bokrokkal, azt is Ő és a gyerekek csinálták annak idején. B. E., aki ott lakik újra a lakótelepen, mindig mondja, hogy ez B. Pista bácsi parkja.”

9. sz. kép: A négy évszakot szimbolizáló szobrok napjainkban
(Kovács Ferenc: Évszakok, 1972)

Az 1970-es években a szolgálati lakások már több mint 220 vállalati dolgozó és családja számára nyújtottak otthont (Bereczky szerk. 1971). Az 1980-as évek végén pedig 280 család élt a gyári lakótelepen, a korabeli újság tudósítása szerint (Bajai 1988).

Az évek folyamán Eger más lakótelepein is biztosítottak tanácsi lakásokat a gyárban dolgozó családok részére. A vállalat – 10 éves munkaviszony-kötelezettség mellett – lakásépítési hozzájárulást is bevezetett (Bereczky szerk. 1971). A KISZ VII. kongresszusán (1967) elfogadott feladatok között a lakásépítés is szerepelt. Ezen feladat végrehajtásán dolgoztak a gyár ifjúsági vezetői is. A Lajosvárosban több mint negyven „bervás”, fiatal házaspár jutott lakáshoz. Továbbá a fiatal házások számára a KISZ-bizottság javaslata alapján az ötös (I. sz. lakótelep), illetve a II. sz. lakótelepen megüresedett lakások egy része is kiutalásra került (Szabó 1972).

„A 70-es és 80-as években az egri lakótelepek építésekor készültek úgy házak, hogy ezekben a házakban csak bervások laktak. Akkor már olyan sokan dolgoztak itt a gyárban, hogy a saját lakótelepeinket már kinőt-tük, szükség volt újabb, a gyár vezetése által támogatott lakásokra a városban. A lakótelepeken úgy építettek fel hat, hét társasházat, hogy a vállalatvezetés megállapodott az önkormányzattal, az akkori tanáccsal, hogy abból például két ház a Berváé, és a Berva fogja kijelölni, hogy ki fog oda költözni. A Lajosvárosban az Albert Ferenc utcában, a Csebok-száriban – ma a Felsővárosban – a Bükksétányon lagnak valamikori bervás dolgozók. Ott vannak olyan házak, ahova ha bekopogtok, ott csak bervások vagy utódaik nyitnak nektek ajtót. Az egy házban lakók nagy segítségei voltak egymásnak.”

„Az Albert Ferenc utcában van 8 ház, és abból háromban szinte csak bervások lagnak.”

Külön megemlíti az egyedülálló, vidéki dolgozók részére kialakított munkásszállásokat is: 1951–1957 között a Novotny villában, a Dobó úton, Almáron és a Bagolyvárban munkásszállásokat hoztak létre, illetve a gyár közelében 100 férőhelyes munkásszállót létesítettek (Bereczky szerk. 1971).

10. sz. kép: A munkásszálló

„Munkásszállót is létrehoztak, azoknak, akik messzebbi régiókból kerültek ide dolgozni, és nem volt helyben kötődésük. A szálló három épületből állt, és csak fiú számára készült. Az egyedülálló lányok albérleti támogatásban részesültek, sokan a gyárhoz közeli felnémeti városrészben laktak. Aztán eljött az az idő, amikor egyre több fiúnak lett saját családja. Az egyik ifjúsági kongresszuson felvetette valaki (albérletben élő, Bervában dolgozó házaspár), hogy ha már van megüresedett épületünk, miért nem lehetne ebből olyan munkásszállót csinálni, ahova a fiatalok már párként költözhetnek be. Nem kellene a fiataloknak albérletet, és a cégnek albérleti támogatást fizetnie, ha a gyár saját épületében élhetnének. Elfogadták a kérésünket és a javaslatunkat. Saját beruházással a TMK dolgozói megcsinálták az átalakítást, az épületben 8-10 lakást alakítottak ki egy közös mosóhelyiséggel, klubszobával. Tulajdonképpen a mostani idősotthon volt előtte a családos munkásszálló.”

EMBERI KAPCSOLATOK

A lakótelepre tehát sokfelől, különböző környezetből érkeztek a lakók (fővárosból, városokból, falvakból, illetve iparból, mezőgazdaságból, háztartásból stb.). A sokszor hasonló élethelyzet és a közös munkahely sok esetben összekovácsolta a lakótelepen élőket. A szomszédok többnyire ismerték egymást, és közös szabadidő-eltöltési lehetőségeket is kerestek maguknak a telepen élők.

„Mindenki ismert mindenkit. Mindenki köszönt mindenkinek. Jöttünk, mentünk, segítettük egymást, ez nem volt gond. Lejártunk a ma már nem létező fűrészüzemre, és kosarakba leszedtük a fának a kérgét és a hancsot. Azt vittük haza, hogy azzal be lehet gyűjtani. Részesei voltunk sokkal jobban a mindennapoknak, hogy átsegítsük egymást az egyes történéseken. Emlékszem, hogy 56-ban nem volt mit enni, és egyszer csak hoztak tejet meg kenyeret. Én 8 évesen beálltam a sorba, és üzen-tem az anyukámnak, hogy jöjjön, mert sorban állok, és lesz kenyérünk.”
„Az ember szerintem nem volt magányos, mert ha kiléptél a lakásod-ból, csak ismerős vett körül, azért ez a mai lakótelepekre egyáltalán nem jellemző, sőt most már erre a lakótelepre sem, hiszen kicserélődött nagyjából a lakosság.”

„Miskolcon éltünk, férjem itt kapott munkát. Hát, idő kellett, amíg megszoktam a telepet. Eleinte nem volt társaságunk, hiányoztak a régi barátok.”

„Ha valaki valamit sütött, az szinte természetes volt, hogy átvittük a szomszédba. A szomszédok beszélgettek egymással!”

1961-ben egy riporter arról számolt be az újságban, hogy tizenkét tévé- és öt autótulajdonos lakott a lakótelepen, a motorosoknak pedig külön garázs is épült (Pataky 1961).

„Ott van a 10 garázssor. Nem nagyon volt autója senkinek sem, de 100 darab garázst odaépítettek, és mindegyik garázsban valamilyen kis műhely volt. Nagy élet folyt itt, a szerszámokat is és a munkát is megosztották egymás között az emberek. Kis szösszenetként említeném meg,

hogy a szabadidejükben itt folytatták tovább a közös tevékenységeket, akár disznót is vágtak.”

„A garázsok műhelyekké alakultak, és ez azért volt jó, mert mindenki kisegítette egymást, és nagyon jól elborozgattak, elsörözgettek közben egyesek. Ilyen „klubhelyek” voltak. Nagyon szeretett kártyázni a társaság, aztán a kintinban is verték a blattot. Ennek ellenére mégsem születtek nagy kártyaadósságok, arra vigyáztak, hogy ne legyen kifosztva senki. Voltak, akik viszont keményen ittak. Ami nem volt szerencsés, hogy a gyárból hozott tiszta szeszt (amivel fertőtleníteni kellett bizonyos hadianyagokat, hogy teljesen tiszta legyen a felülete, különben nem küldhették tovább) bizony kicsempészték, és elhozták. Ezt a tiszta szeszt a kávéba tették, és arra azt mondták, hogy „fel van tupírozva” – ez volt a divat. Úgy itták ezt, hogy sok embernek a mája erre kicsit ráment, mert a tiszta szesz legalább olyan 80 fok volt.”

11. sz. kép: A garázssor napjainkban

„Egyet tudni kell: a magyar ember nagyon kreatív, tehát bármiből bármit tudunk csinálni. Ez pedig kimondottan jellemző volt az ötösre. A gyárban, amikor leállt a gyártás, szánkót, asztali kuglit stb. csináltak. A műhelyekben szinte mindenki fabrikált valamit, azaz ott megcsinálták akár egymás kocsiját is. Ha kellett, asztalosműhely volt, tényleg mindent csináltak. Annyi autó azért nem volt, akinek volt, az nagynak számított. U. Feri bácsinak volt az első Trabantja, ő a TMK vezetője volt, és annyira bátor volt (mert úgy gondolta, ha már kocsija van, akkor

azzal világgá is lehet menni), hogy ki is ment Németországba és Hollandiába is ezzel a Trabanttal, aminek mindenki csodájára járt.”

„Ami jó volt az ötösön, hogy nem kellett a vízért fizetni, ingyen volt. A szemet meg kellett venni, az nem okozott gondot, jó buli volt. Ha valakinek jött szene a pincébe, jött a szomszéd, és behánytuk. Megtanultunk fát vágni, abból se volt semmi bajunk. A férjem is meg akarta tanulni, de neki ez nem sikerült, mert amikor ’70-be eljött háztűznézőbe, elmentem gyújtóst hasogatni. Ő akarta csinálni, a második hasításnál kimetszette a hüvelykujját. Utána ott rohángáltunk, hogy kinek van kocsija bevinni Egerbe. Azóta sem engedtem a fejszét a kezébe.”

A gyermekek felügyeletét is igyekeztek megszervezni egymás között a családok.

„A Bervában mindig volt leállási időszak. Ez azt jelenti, hogy egy hónapban belül két hétig nem mentünk dolgozni. Akkor vettük ki a szabadságunkat, volt, aki Zamárdiba ment, volt, aki a nagyszülőkhöz. De amikor nem mentünk el nyaralni, ugye, nem két hétből állt a szabadságunk, tudtunk egymás gyerekeire vigyázni. A nagyok tudtak vigyázni a kicsi gyerekekre. Tehát ez is fontos volt, hogy a lakótelepen belül számíthattunk egymásra.”

„Nem volt probléma, hogy ha az egyik délelőtt járt dolgozni, a másik délután. Az egyik elvitte a másiknak a gyereket az oviba, az iskolába, vagy vigyázott a kollégája gyerekére is. De másban is megnyilvánult a közösségi szellem. A férfiak megtanították a gyerekeket, hogyan kell kerékpárt javítani, csavart húzni, együtt kertészkedtek, virágot, bokrot, cserjét ültettek a lakótelepen. Egy igazi kis közösség, egy nagycsalád alakult ki házon belül.”

GYERMEKNEK LENNI A LAKÓTELEPEN – GYERMEKKORI EMLÉKEK

A lakótelepen a gyermekek is hamar megtalálták a közös hangot és a szabadidő eltöltésének közös módjait, illetve tevékenységeit.

„Hozzánk jártak a gyerekek a mi lakásunkba, és rengeteget társasoztunk! Jóllehet, akik ide érkeztek felnőttek, szülők, az ország minden részéből jöttek, de ez nem volt akadálya a barátkozásnak. Viszont egymástól rengeteget tanultunk, mindenki tudott cigánykerekezni, kézen állni, fogócskázni, színfogózni, tehát a gyerekek sokat játszottak együtt. És nem voltak ott a szülők, mint manapság.”

12. sz. kép: Gyerekek a lakótelepen

„Hát én arra már nem emlékszem, hogy lett volna napközi a felnémeti iskolában, de nem is jártam napközibe, se az öcsém, se én. De nem kellett felügyelet a gyerekeknek. De hát mi jó gyerekek voltunk, mert a szüleink mind egy helyen dolgoztak és ismerték egymást. Nem akartunk sem elcsavarogni, nem kallódtunk el. Mi egyszerűen összejöttünk, el-

mentünk egymást felébreszteni kora reggel, erre emlékszem. Összegyűltünk, hogy menjünk kirándulni, menjünk valahova, valamit csináljunk. Például elmentünk Almár felé, elmentünk a patakhoz tutajozni. Tehát mi egyszerűen jól éreztük magunkat.”

A támfalon való ücsörgés az egyik kedvelt szabadidő-eltöltési program volt a fiatalok körében.

13. sz. kép: A támfal napjainkban

„Volt egy támfal, ahová gyakran felültünk, mint verebek a dróton, nagy boldogan, ez most is megvan. Olyan magasnak tűnt akkor, mint a Mount Everest körülbelül. Most meg azt látom, hogy nem is magas. Ezek az összemérés történetek, ahogy korosodunk, úgy lesz kisebb a valamikori nagy és elérhetetlen.”

„Ebben az időben nem voltunk sokan, ezért elég jó kapcsolat alakult ki a fiatalok között. Jó időben a parkban, vagy a bolt előtti téren, a támfalon ülve beszéltük meg közös és egyéni dolgainkat. 1960–1968-ig, legalábbis nekem, ekkor férjhez mentem, és utána Egerben laktam.”

A fiatalok ifjúsági klubot is alapítottak az ötös lakótelepen. Munkatervükhöz a kultúrház igazgatójától kaptak segítséget (Simon 1967).

„Mi fiatalok sok támogatást és segítséget kaptunk. Kialakíthattunk egy klubot a 6-os mögötti felvonulási épületben. A kissé elhanyagolt helyiséget kitakarítottuk, és a kapott bútorokkal berendeztük. Itt tudtunk összejönni rossz idő esetén, különböző közösségi, akár egy jó beszélgetés, társasjáték, zenehallgatás céljából.”

A gyerekek számára nemegyszer újdonságot is jelentettek az egyes családok eltérő, mindennapi tevékenységei, szokásai.

„Jó volt itt gyerekek lenni. Nagyon sok gyermek volt, és mind ismertük egymást, hiszen a szüleink itt dolgoztak, közös óvodába jártunk, voltak, akik Egerbe jártak iskolába, voltak, akik Felnémetre. Még arra is emlékszem, hogy úgynevezett fakarusszal hordtak bennünket iskolába. Én Felnémetre jártam iskolába, és pesti kislánként nagyon csodáltam, hogy falusi osztálytársnőim vannak, hiszen én azelőtt nem láttam falut, kertes házakat. Felnémet akkor még külön falunak számított, a kertes házakban állatokat is tartottak. Én életemben először akkor láttam ökörcsordát hazatérni a legelőről, és rácsodálkoztam arra, hogy minden téhen tudja, hogy hol kell neki megállni, hol lakik, melyik az ő kapuja. Nekem ez rendkívül érdekes volt, hogy nem csak a kutyák okosak, de még a tehenek is. Egy pesti bérházból ide cseppenve, alsó tagozatos kislánként nagyon csodálkoztam ezen. Mindezen felül kedves osztálytársakra találtam itt. Elhívtak magukhoz, láttam kamrát, ahol lógtak a kolbászok, tele volt mindenféle finomsággal, mert a felnémietiek, akiket én ismertem, nagyon szorgalmasak, rendes, igazi parasztcsaládok voltak. Tényleg élmény volt a baromfiudvart, az állatokat, az éléskamrát látni, ahova tanítás után beszabadulhattunk mi, gyerekek. Szédületesen tetszett. Sokszor gyalog jártunk haza, akkor még nem voltak beépítve a lakótelep alatti részek, hanem egy gyönyörű, virágos réten keresztül lehetett iskolába járni vagy hazaszaladni. Én nagyon szerettem itt gyerekek lenni.”

„Én otthon nem ettem meg a zsíros kenyeret, de ha D. néniékhez átmentem, ott megettem, mert ott jó volt. Ugyanakkor egy kicsit más közegből érkezünk mi, mint más. Nálunk az volt a módi, hogy porcelán tányérral és csészével volt megterítve, volt habos kakaó is. Hordták a tejet Felnémetről, arról leszedtük a tejszínt. Jöttek hozzánk a lányok, és

nagy boldogság volt, mert tejszínhabos kávét ittak vagy kakaót. Nagyon sokat társasjátékoztunk együtt, de ebben az én szüleim sokszor voltak a társaink. Kártyáztunk, ország-várost játszottunk, tehát sok minden olyat, ami összekovácsolt bennünket.”

A gyerekek szívesen töltötték az időt egymás társaságában, igazi közösségi életet éltek a lakótelepen.

„A nyári szünetek pedig úgy néztek ki, hogy a szülők dolgoztak, reggel fél 5-5 között felszálltak a buszra, ami elvitte őket a munkahelyre. Mi, gyerekek pedig frissen fölkelünk, és onnantól kezdve bandáztunk, jól éreztük magunkat. Jártunk kirándulni, felderítettük a sziklákat, barlangokat a bervai hegyen, szóval nagyon érdekes, színes gyerekkorunk volt. Sőt, az Eger-patakban még víz volt, a fiúk tutajt építettek rajta, és tutajoztunk. Szóval teljesen más volt minden, és jó volt itt gyerekeknek lenni, és iskolába járni. Ez maradt meg bennem.”

„Mi nem nagyon babáztunk, mert csoportosan éreztük jól magunkat. Aztán persze, amikor már kamaszlányok lettünk, már egymás lakására is elmentünk. Felpробáltuk az anyukánk ruháit, ilyeneket csináltunk. De az az igazság, hogy fél háromkor jöttek vissza a buszok, azok a bizonyos buszok, amik elvitték a szülőket hajnalban dolgozni. És addigra már mindenhol rend volt, minden gyerek otthon volt. De mi kitöltöttük a napunkat, úgy, hogy jól éreztük magunkat, és bajt nem csináltunk, pedig nem volt velünk tanító néni. Nem volt szervezett foglalkozás, de nyáron is elvoltunk.”

„A kis közösségünkben, mikor már nagyobbak voltunk, egymásnak fölkiabáltunk, hogy kérjél 2 forintot, hozzá 3 hasábfát, meg újságpapírt is, és hátul szalonnát sütöttünk. A 2 forintot azért kértük, mert azon vettünk bambit.”

„Ha esett az eső, sokat játszottunk a lépcsőházban is. Nyáron pedig azért volt ott jó, mert jó hűvös volt odabenn.”

„Mindenféle állatokat fogdosunk be, mert le lehetett menni a patakra. Emlékszem, hogy egy csókám nekem is volt néhány napra, aztán el kellett engedni, mert egyszerűen nem lehetett hol tartani. Apám egy

dobozt kilyukasztott, és abban tartottuk, de hát az addig tartott. Bizony néha derékig érő sárban és vízben jártunk, de ez nem okozott gondot. Kijártunk szánkózni, vizesek lettünk, átöltöztünk és kész. Egy zöld lódenkabátom volt, mint mindenkinek akkor.”

14. sz. kép: Lódenkabátos kislány

„Szerettem azt, hogy egyenruhában kellett járni, volt egy szoknyám két blúzzal. Mások voltak a körülmények, megvenni sem tudtuk volna. Biztos, hogy a gimnáziumot se tudtam volna kijárni, ha állandóan öltöztetni kellett volna. Sőt! Emlékszek rá, hogy egy lódenkabátom volt, utána egy műbőr kék kabátom, amit aztán száz évig hordtam. Már harmadikos gimnazista voltam, amikor sírva kértem a szüleimet, hogy vegyenek már egy szövetkabátot, mert abba én már nem akarok iskolába járni (ez 1965–66 környékén volt). Akkor kaptam egy drapp szövetkabátot, amiről tudom, hogy a szüleim megkoplalták.”

„Ekkor keményen összespórolták a szüleim a pénzt egy biciklire. Egy gyereknek sem volt biciklije az ötösön, csak nekem, mert hogy én Eger-

be jártam általános iskolába, így könnyebb volt bejutni és hazajönni az ötösre. Ez azért volt jó, mert egyre több barátom lett, ugyanis oda tudtam adni a biciklit egy telepkörre. Akinek biciklje van, annak már mindene van. Úgyhogy így volt ez akkoriban.”

Gyermekcsínyek, huncutságok is felidézésre kerültek a gyermekkori és az ifjúkori évekből:

„Kis csapatokban felmentünk a Berva-bércre, ahol ma is a bánya van. Sok huncutságot csináltunk. Csillén utaztunk, és ha robbantottak éppen, elbújtunk egy szikla mögé! Lejártunk a patakra, tehát ezek voltak a gyerekjátékos történetek.”

„Édesapám nemcsak a felnőtteket túráztatta, hanem a gyerekeket is bevonta a történesekbe. Őt leszázalékolták, betegen összefogta azokat a gyerekeket, akikre mindenki panaszkodott, hogy milyen rosszak. Otthon miért nem fogadtak szót, azt nem tudni, de a telepen is sok csínt csináltak: például az újságpapírt meggyújtották, és azt felhúzták az esőcsatornába, iszonyatos hangja volt. Akkortájt még sok szemét volt, nem volt ilyen közterületi takarítás meg hasonló, és akkor apám azt mondta: Na, gyerekek, összegereblyézzük a szemetet, meg minden elhagyott holmit, és ha mindenki jó lesz, akkor utána kérünk a gyártól buszt, és elviszlek benneteket kirándulni! Az ebadta gyerekek beálltak neki gereblyézni, és a kirándulás is megtörtént!”

„Sok huncutságot csináltunk. Az erkélyeken a környéken vaskorlát volt közepén egy karikával, ami nagyon veszélyes volt. A második emeleten laktunk. Beleálltunk abba a karikába, és kihajoltunk... az csak egy pillanat műve lett volna, hogy onnan fejjel ki ne zúgjunk.”

„Tovább fejlődött a világ. Elkezdett tovább építkezni a gyár, a munkásoknak épültek a házak sorban, a 6-os, a 7-es, a 8-as. Nagy izgalom volt, mert lejárhattunk a légópincébe. Na, ott cigarettáztunk. Amikor kijöttünk, jó bűdösek voltunk, de mindig letagadtuk, hogy mi nem cigarettáztunk!”

15. sz. kép: Légópince ablaka a 6-os épületben

„Néha jól megnyírtuk egymás haját, mint minden lánynak, nekem is jó hosszú copfom volt. Aztán rövid lett, azzal együtt ilyen ökörhugyozásos frufum. Amikor meglátta anyám, azt hittem, ott ájul el.”

Az egykori barátságok felnőttkorban is megmaradtak, és arra is volt példa, hogy házasság is született belőle.

„Aztán eljött az az idő, amikor már többen jártunk az ötös lakótelepről Egerbe iskolába. H. P.-t például én kézen fogva vittem föl a kettes gyakorlóiskolába, és hoztam haza. Én akkor már nagy voltam. Az 1960-as évek végén aztán kiment NDK-ba dolgozni. De oda mentek olyan barátaink is, mint L. K. és S. E., akiből férj és feleség lett. Úgyhogy a lakótelep egyszerűen összehozta, és egy életre összekovácsolta a gyerekeket. A S. CS. és a felesége is itt találtak egymásra, tehát házasságok is születtek a gyerekbarátságokból.”

„Szép idők voltak, szívesen emlékezem rá, és a régi barátságok megmaradtak.”

SZOLGÁLTATÁSOK – „VÁROS A VÁROSBAN”

A lakótelepen az évek folyamán egyre több szolgáltatás vált elérhetővé az ott élők számára: ABC, orvosi és fogászati rendelő, női és férfifodrászat, moziterem, klubhelyiség, televízió stb.

„Volt egy szolgáltatóház, amiben ma a Községi Ház van, ott volt az óvoda, a bölcsőde, illetve a földszinten a fodrász, a fogorvos, a körzeti orvos, a bolt, a kocsmá és az olvasósarok. Olyan volt, mint egy „mini” város, próbáltak sok szolgáltatást elérhetővé tenni, hiszen akkoriban nagyon elszigetelten éltek itt az emberek.”

1960-ban a „Lakótelepi látogatás” címet viselő újságcikkben arról tudósítottak, hogy a lakótelepen egy vegyesbolt működött, hetente két alkalommal volt fodrász, minden délután fél háromtól fél négyig rendelt az orvos, és a bölcsődében, illetve az óvodában ötven gyermeket gondoztak. A környékbeli falusiak kis zöldségpiacot rendeztek a bolt előtt mindennap, és a tsz is a közelben volt. A busz Egerből majdnem óránként közlekedett a lakótelepre. Volt mozi is, ahol hetente két alkalommal vetítettek filmet, és a kávéházba rezegetni jártak a férfiak. Könyvtár nem volt, azonban mivel mindenki a gyár dolgozója volt, a kultúrházi könyvtárból kölcsönözhettek a lakók könyveket. Ismerkedési estét is rendeztek a telepen. Társaságok is alakultak, és rögzíteni is összejártak egymással az emberek (Szántó 1960).

16. sz. kép: Olvasósarok

Arra is volt lehetőség, hogy ebédet rendeljenek a lakótelepen élők. Az ebédet a Finomszerelvénygyárból a dolgozóknak 3 forintért, a hozzátartozóknak 5,20-ért hozták. Egy újságíró így fogalmazott: „olyan irigyen vettem tudomásul, hogy itt a háziasszonyok milyen hasznosan el tudják tölteni a napjaikat, hiszen az ebédre nincs gondjuk. (...) Az 5-ös telep asszonyai varrással, mosással, bevásárlással és ezer egyébvel tudják eltölteni délig az időt. Akkor aztán megjön a kocsi, leülnek ők is a terített asztalhoz, s a mosogatást ismét olyanok végzik, akiknek fizetnek érte.” (Ádám 1959, 3)

„Az emeleten legényszálló volt, a földszinten kávéház nevű helyiség, ahol egy klubszerű teremben, szerény italfogyasztás mellett billiárdozni, kártyázni, beszélgetni lehetett. Ide jártak a szálló lakói és a telepiek is. Ebben az időben a gyár üzemi konyhájáról ebédet hoztak kocsival, amit a kávéházban osztottak ki a megrendelők részére. A későbbiekben kialakítottak egy helyi konyhát. Eszpresszó is lett, ahová heti rendszerességgel süteményeket rendeltek Egerből. Alig vártuk, és Gabi barátnőmmel elsők között voltunk törzsvendégek.”

A hatvanas évekből származó újságcikkben a lakótelepen felmerült, tejjellátással kapcsolatos nehézségről is olvashatunk. Az élelmiszerbolt vezetője hűtőszekrény hiányában kevesebb tejet rendelt, így sok család nem jutott elegendő mennyiséghez. „A bereai V-ös lakótelep tejjellátása egyáltalán nem kielégítő. Az élelmiszerbolt vezetője nem mer több mennyiséget rendelni annál, amennyi a leggyorsabban elfogyhat, mert a romlás veszélye fennáll. Így gyakran előfordul, hogy sok család – ahol kicsi gyerek van – tej nélkül marad. Persze, megoldható lenne a tejjellátás problémája, mindenkinek jutna kellő mennyiségű tej, ha az Élelmiszer Kiskereskedelmi Vállalat vezetői nem feledkeztek volna meg ígéretükről, arról, hogy hűtőszekrényt adnak a bolt részére. Több hónapja már annak, hogy ezt az ígéretet tették, de hűtőszekrény azóta sincs.” (Népújság 1961).

17. sz. kép: ABC

A 8-as épületre felszerelt hangosbemondó, mely a mai napig a ház falán megtalálható, számos információ megosztására szolgált.

„Ha vízszünet volt, vagy bármilyen közérdekű, bejelenteni való információ volt, a lakótelep gondnoka ezen keresztül tájékoztatta az ott élőket. A 8-as épületre szerelt hangosbemondóba a gondnok néni, M. néni azt is bemondta, ha banán érkezett a boltba.”

„A parkban nem volt szabad csak a kavicsos úton közlekedni, fűre nem lehetett lépni. Erre sokszor figyelmeztette M. néni a gyerekeket.”

18. sz. kép: Hangosbemondó a nyolcas épületen

Az emeleten található munkásszálló helyére 1961-ben a bölcsőde és a napközi otthon került. A bölcsőde eleinte az 5-ös épületben volt, egy két szobás lakásban. A szűk helyet azonban kinőtte a bölcsőde, ugyanis rövid idő alatt szinte megkétszereződött a gyerekek száma (Pataky 1961).

„Anyuéknak korán kellett munkába menni. Én arra emlékszem, mikor plédbe csavarva, pizsamában vittek le bennünket az óvodába kora reggelente, hogy ott még tovább tudjunk aludni.”

19. sz. kép: Óvodás gyerekek 1959-ben

1965-ben bővült a szolgáltatások köre, az ötös lakótelepen nyitott rendszerű, üzemi orvosi szakrendelést szerveztek. A fogorvosi rendelés lehetőséget adott a körzetben dolgozóknak és a Felnémeteren vagy Felsőtárkányban lakóknak egyaránt, hogy fogászati szakrendelést vegyenek igénybe (Népújság 1965).

Néhány évvel később arról cikkezett a Népújság, hogy a lakótelepen az alábbi szolgáltatások voltak elérhetőek: 110 férőhelyes óvoda-bölcsőde, száz férőhelyes mozi, valamint kisvendéglő, presszó, fodrászat és fűszerüzlet volt található (Lájer 1967).

KÖZÖS MUNKÁBA JÁRÁS – KÖZLEKEDÉS

Az ötvenes évek elején kedvezőtlen útviszonyokkal kellett megbirkózniuk a vállalat dolgozóinak. Ebből az időből „a fővárosból érkező sok dolgozónk emlékszik még arra, amikor az első alkalommal megállt a lakótelepen, vagy a vállalat kapujánál a mindent elborító sártenger közepén, és erősen gondolkozott, nem volna-e jobb nyomban visszafordulni. Amikor a gumicsizma és esőköpeny minden dolgozó nélkülözhetetlen felszerelése volt” – olvasható a gyár tevékenységét bemutató kiadványban (Bereczky szerk. 1971).

„Annak idején, még amikor ide kerültünk, akkor még gyalog kellett végig járni a gyáron, és nagy tél volt. A férfiak mentek elől és nagyokat léptek, mi meg, mint a kis verebek ugráltunk a lábuk nyomában, úgy mentünk. Később aztán már lett buszunk: végig jött a gyáron a busz, és szépen visszafordult, majd mindenkit letett ott, annál az üzemnél, ahol dolgozott. De az már régen volt. De olyan is volt, hogy végig tapostunk a nagy hóban a gyárig, mert a busz nem tudott továbbmenni.”

„Bizony, úgy tudtunk Egerbe bejönni – nem csak én, hanem mindenki – hogy először is csak lovas kocsik voltak, azon lócák, és rajtuk szőnyegek (ez a szőtt paraszt szőnyeg). Ha esett, ha fűjt, ha hideg volt, ha tél, úgy lehetett bejönni. Reggel, aki akart bejönni, délben egy kocsi visszahozta. Délben még egyszer be lehetett menni, de délután 4-5 óránál később már nem közlekedett senki. Nagy boldogság volt, amikor már TEFU teherautóra lehetett szállni, és nem a lócással lehetett csak bejönni. Később megjelentek a fakaruszok. Ha viszont ezt az ember lekeste, gyalog kellett hazamennie. Ahol most ki van írva, hogy Felnémet, előtte a Tesco meg a Lidl, így lehet beazonosítani, hogy helyismeretet mondjak. Ott almáskert volt mind a két oldalt végig, éppen, hogy csak a pataknál volt egy ház. Onnantól kezdve Felnémeten át a falun kb. 30 méterenként volt egy pislákoló kis lámpácska, tehát nem volt igazán barátságos az út sötétedéskor. Bizony ezt az utat én gyakran gyalog megtettem, mert ha az iskolába be is tudtam jönni, haza nem sikerült mindig, és így leggyakrabban gyalog jártam.”

1961-ben bitumenes út készült a lakótelepen, a dolgozókat műszakba hordó autóbuszok számára (Pataky 1961).

A lakótelepen élők az érdekeiket is igyekeztek képviselni. 1963-ból arról is van információnk, hogy a lakótelepiek az autóbusz-közlekedéssel kapcsolatban panaszt tettek. Azt kérték az illetékes vállalattól, hogy a járatok minden esetben térjenek be a lakótelepre is. „A bervai lakótelepen a lakógyűlés alkalmával több panasz hangzott el a 4. sz. AKÖV autóbuszjárataival kapcsolatban. A panaszokat a vállalat kivizsgálta, s a kivizsgálás eredményéről Zentai Mihály tájékoztatta szerkesztőségünket (...) Az Eger vasútállomásról a Berváig közlekedő 17.10-es járat zsúfoltságának megszüntetésére a vállalat már intézkedést tett. Erre a járatra Felnémetig, szükség esetén a lakótelepig kiegészítő járatot biztosított. Véleményünk szerint e kiegészítő járat a karácsony előtti forgalomban volt indokolt, hétköznapi forgalomnál elég, ha Felnémetig közlekedik. (...) A lakótelepieknek azt a kérését, hogy a járatok minden esetben térjenek be a lakótelepre, nem tudjuk teljesíteni, részben azért, mert ez a menetidőt feleslegesen növelné, részben mert a szerelvény megfordulása a lakótelepi kisgyermekek részére veszélyes lenne” – válaszolta akkor a buszvállalat (Népújság 1963).

1966-ban arról számolt be a népújság, hogy régi kívánsága teljesült a bervai lakótelepen élő embereknek: tágasnak és ízlésesnek nevezett, műanyag tetős várakozóhelyiséget kaptak az autóbushozállónál (Népújság 1966a).

„A buszjárat emlékeim szerint a 60-as évek vége felé már közlekedett. A kislányomat már busszal vittem oviba, aki 1964-ben született. Igen, az már jóval később volt, hogy külön bejött a lakótelepre a busz, és a telepen lakókat vitte dolgozni. Megvan még, ahol meg tudott fordulni a busz. Az Egerből indult tömött buszba már mi lakótelepiek nem fértünk fel.”

„Amikor már jártak a helyi járatok, mi csuklós busszal jártunk, de nem ültünk le. Hátról álltunk, ahol még kapaszkodni lehetett a buszon, és az ablaknál alumíniumkorlát volt. Ott álltunk, és ment a traccsparti. Akinak kabátja volt, mindenkinek hátról egy nagy csík lett a támaszkodás következtében, mert az alumínium megfogta. Erről lehetett tudni, hogy na, ez az ötösről jár, mert csík van hátról a kabátján. Jaj, amikor felfedeztük magunkon!”

„Mindenki jön-megy a nagyvilágban. Amikor én férjhez mentem, felkerültem Pestre, és utána visszajöttem Egerbe, a szüleim közelébe. Az unokáimnak (akiknek a kocsik már természetes, velem meg gyalogolni kell) megmutattam, hogy milyen hosszú az út az ötös lakótelepről a kettős iskoláig (központi buszpályaudvarig). Ha nem készültem el ugyanis időben, elment a busz, és akkor gyalog kellett mennem. Szembesült ezzel a két lányunokám, akiknek mondtam, hogy egyszer akkor begyalogolunk. Ők meg: ne már, mama! Egyszer azért még gyalogolni fogunk!”
„Az autóbuszjáratról annyit tudok, mert mi is azzal közlekedtünk, hogy a gyár munkarendjéhez igazodott a menetrend. Három műszakban dolgoztak az emberek, ezért reggel 6, 14, 22 óra előtt jártak a buszok oda-vissza, és délelőtt, illetve délután volt még egynéhány járat Egerbe és vissza! A lakótelepnél mindig volt buszmegálló, a gyár és a lakótelep között szintén volt műszakváltáskor forduló (forda)! Az évek előrehaladtával már a gyárba is bementek a járatok kb. a 75-80-as években.”

„Én 1979-től dolgoztam a Bervában. Voltak olyan szerződéses buszjáratok, amik Eger környékéről hozták be a Bervában dolgozókat. Ezek közül a buszok közül járt fel egy pár busz a 80-as évektől, amely a gyár végébe lévő üzemekbe is felhozta az ott dolgozókat. Ezek a 63-as, 35-ös üzemnél tették ki az embereket, megvárták az éjszakásokat, őket meg lehozta. Délután ugyanezen szisztéma szerint szállították a délelőtti és a délutáni műszakot.”

A közös munkába járás/utazás lehetőséget adott az egymástól való tanulásra is.

„Például én jártam délutáni műszakba is, és el kell mondanom, hogy Egerszalókról, Egerszólátról és a környező falvakból is a sok fiatal járt. Este, mikor jöttünk a vonattól hazafelé, én például ott tanultam nagyon sok magyar nótát, népdalokat. Ment a vonat, és kóruszerűen énekelt mindenki. Ez egy nagyon szép emlék.”

Csupán érdekességképpen említjük meg Széman (1986) munkáját, aki arról írt a kutatásában, hogy a munkahely és a lakóhely közötti távolság, illetve az, hogy több településről érkeztek a dolgozók a gyárba, szocializációs közeget is jelentett. A megkérdezett felsőtárkányi nők közül, akik Felsőtárkányban vállaltak munkát, kolléganőikkel például intim magánéletük

vonatkozásában nem beszélgettek. Ezzel szemben az Egerben vagy a Ber-
vában dolgozó nőkkel, vagy a más helyről bejáró kolléganőikkel a legbi-
zalmasabb magándolgaikat is megbeszélték, illetve tanácsokat is kértek
tőlük. Azaz a nők a felmerült kérdéseiket megtárgyalhatták anélkül, hogy
a kiadott információ visszakerült volna saját lakókörnyezetükbe (Széman
1986, 41).

Az 1980-as években a lakótelepen élők azt tették szóvá, hogy miért
nem a városi tarifa szerint vehetik igénybe a taxiszolgáltatást. Jelzésük
eredményes volt, ezt követően az egri városi tarifával tudták a lakótelepen
élők is igénybe venni a kocsikat (Népújság 1982a).

KULTURÁLIS ÉS SZABADIDŐS TEVÉKENYSÉGEK

A közösségi beszélgetésekből az rajzolódott ki, hogy a lakótelepen élők körében közösségformáló hatással bírtak a kulturális események, a közös sporttevékenységek, illetve a kertművelés stb. A felidézett emlékekből az is kitapintható, hogy a hasonló érdeklődésű emberek társas együttléte, szórakozása igen sokrétű volt.

„Ami nagyon érdekes szerintem, mi tudott ennyi különböző háttérrel rendelkező embert összehozni. Az egyik a föld szeretete, ezt valahogy mindenki támogatta. A házak mellett volt egy kis kertrész, azt szerették csinálni az emberek.”

„Minden tevékenységnek megvolt a saját közösségi tere. Voltak emberek, akiknek volt kiskertjük, amit most láttok kertes házakat a lakótelepen, az ott régen mind kiskert volt. Tehát az is egy közösségi színtér volt, mert az ember nem egyedül ásta föl, nem egyedül főzőcskézett. Például egy május elsejei felvonulás után az egész brigád kivonult, és egyszer Piroskáéknál, egyszer Gabiéknál, egyszer Laci bácsiéknál bográcsoztunk, főztünk, sütöttünk. Mi vittük a süteményeket, akik nem ott laktunk, a háziak – elsősorban a fiúk – pedig megfőzték a kaját. Azt is megmutatták egymásnak, milyen volt a termés. Az egyik körtét adott, a másik szilvát. Természetesen nemcsak csodálták a termést, hanem meg is becsülték ezeket. Miért lett ilyen jó a szőlő? Miért lett ilyen rossz a bor?”

A bervai kultúrház falain belül és kívül is jelentős kulturális élet folyt. A kultúrházban színjátszó csoport, zenekar, ifjúsági klub és különböző szakkörök működtek, továbbá egy 1500 kötetes letéti könyvtár állt a művelődni és szórakozni vágyók rendelkezésére (Lájer 1967).

20. sz. kép: A kultúrház

„A bervai kultúrház a lakótelepen élők életében nagy szerepet játszott. Rendezvényei színesítették a mindennapi életet. Édesapám, B. Sándor 1957-ben költözött Egerbe, a Finomszerelvénygyár vezetői hívták, hogy szervezze meg a kulturális élet alapjait: zenekarokat, énekeseket, kultúrcsoportot, népi táncosokat. A gyár dolgozóiból – a különböző hangszeren játszani tudó emberekből – megalakította a szalonzenekart, a nótáénekeseket kísérő cigányzenekart stb. A fiatalabbak igénye alapján beatzenei esteket, bálakat rendeztek évente 5-6 alkalommal. Ezekre még az egriek is szívesen kiutaztak. Állami ünnepeken reggeli ébresztővel köszöntötte a telepi lakosokat a katonai fúvószenekar, aminek a vezetője jó barátja volt apukámnak, és más alkalommal is eljöttek hangversenyt adni a telepen. A kultúrházban fővárosi előadó művészek, humoristák, és a „Ki mit tud?” győztes zenészei, énekesei is adtak műsort, a gyár jóvoltából. A lakótelepi gyerekeknek rendszeresen szerveztek összejövetelt. Gyermeknap, Mikulás ajándék csokimikulással, krampusszal.”

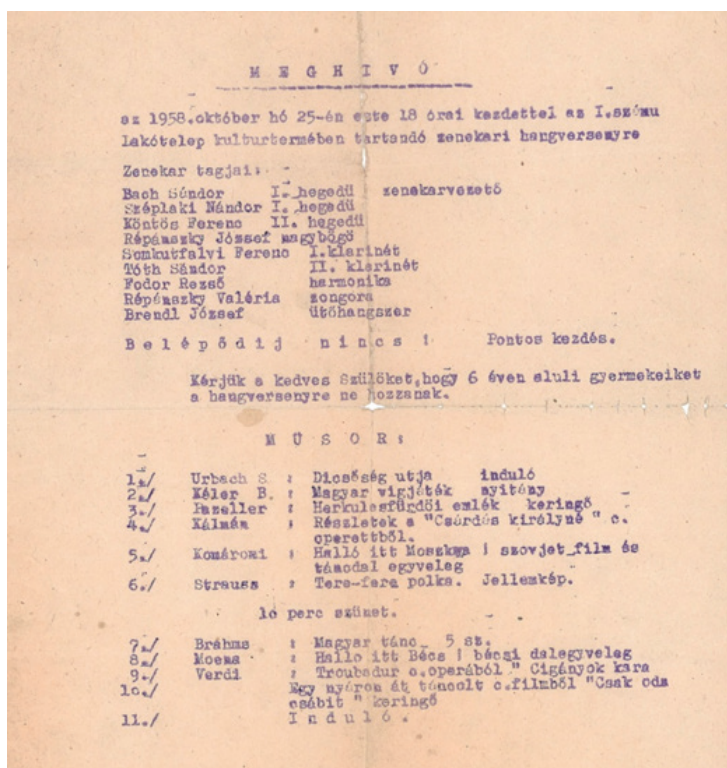

21. sz. kép: Fúvószenekar a lakótelepen

„Volt kint egy nagy kultúrház, amit most átalakítottak más célra – érdemes megnézni, nagyon büszkéek rá – tehát a kultúrházban mindenféle zenekar, cigány, népzenei, táncdalzenekar működött, és akkoriban voltak ott színházi előadások, rockkoncertek is. Géza bácsinak a felesége, B. Erzsébet, az ő apukája volt az igazgatója a kultúrháznak, neki voltak nagyon jó fényképei. Nagyon fontos volt a kultúra, például könyvtára is volt a Bervának.”

„Többek között egy nagyon komoly zenekara is volt a gyárnak, mely fellépett a kultúrházi ünnepségeken is. Rendeztek belső bálakat is, komoly közösségi élet, sportélet volt.”

22. sz. kép: Egy hangverseny meghívója 1958-ból

A kultúrház nagytermének a befogadóképessége az 1970-es években a legnagyobb volt a megyében. 1973-ban (260 alkalommal) összesen 20 244 fő, 1974-ben (316 alkalommal) 21 152 fő volt a látogatók száma – tudhatjuk meg Bach Sándornak, a kultúrház egykori vezetőjének kéziratából, pontos kimutatásaiból.

„A Berván a kulturális élet fantasztikus volt. Ebben is érintett vagyok, az apósom volt, aki a zenekart szervezte, mert a kultúrháznak a mentora volt. Egy darabig együtt dolgoztam az anyósommal, apósommal, a feleségemmel, de aztán ő bekerült ide Egerbe. Fantasztikus volt, és nekem ez egy példa volt. Ezek miatt nagyon sok dolgot szerveztem ilyen értelemben. Kiállításokat szerveztek, és minden megvolt ahhoz, hogy az embernek jobb közérzete legyen. A kultúrát, a művészetet, sok mindent ide hoztak, és nem kellett elmenni érte.”

23. sz. kép: Rendezvény a kultúrházban

„Édesanyám színjátszó csoportot is vezetett a gyárban. Anyukámban volt egy színészi véna, nagyon szépen énekelt, és a Gárdonyi Géza Színház két színművészával felvette a kapcsolatot, akik kiálltak és tanították a színjátszókat, és nagyon színvonalas előadások születtek. Felleptek más kultúrházakban is, például Poroszlón, ahol teltház fogadta őket. Én nézőként, esetenként kis statisztaként vettem részt velük ezeken az előadásokon. Azután anyukám könyvesboltokkal vette fel a kapcsolatot, miután abbahagyta a színjátszó csoportot. Könyveket árult a gyárban, majd később ő lett a főpénztáros. A maga módján terjesztette a kultúrát. A fiatalokkal is és a felnőttekkel is törődött a gyár. A szüleim nyugdíjas korukra is itt maradtak a lakótelepen.”

„Itt még nyelvtanfolyam is volt, németet is tanultam itt a kultúrházban. Tulajdonképpen a bervai dolgozók itt majdnem mindent megkaptak, ez az érdekessége megvolt, az biztos.”

A felnőttkori művelődést támogatták a tömegkommunikáció eszközei is a hatvanas évektől. A közösségi, művelődési házakban országszerte televíziós klubok alakultak, a televízió nézése mellett lehetőség volt beszélgetésre és az egyes műsorok megvitatására.

„1960-ban a római olimpia volt az első, amit a televízió közvetített. A közösségi házba jártunk tévét nézni. Egy darab kisméretű televízió volt, még kisebb képernyővel, de mindenki ott ült körülötte. Emlékszem, hogy Parti Jánosnak, a kenukirálynak szurkoltunk, aki olimpiai aranyéremmel tért haza. Aztán még néztük a focimeccseket is. A szüleink és mi is külön. Arra nagyon emlékszek, hogy az olimpiakor hátrébb ültek a gyerekek, előrébb a felnőttek, hogy a kicsik mozgolódhassanak, míg ők nézik a tévét. Engem mindig megfenyegettek, hogy odaadják a kulcsot, és mehetek haza. Aztán a többi gyerek csak nevetett rajtam, és mondták, hogy Gabi, csendben legyél, mert a kulcs is csörögni fog, amikor anyád odaadja. Nagyon szigorúak voltak, elég keményen nevelgettek engem, de teljes szeretetben. Ha nem voltam jó, megkaptam a kulcsot, és ha tetszett, ha nem, haza kellett menni, mert annyit beszéltem ott. Akkor is, mint itt most.”

Nem volt egyszerű dolga azoknak, akik Egerbe buszoztak be mozizni vagy színházi előadást megnézni. A buszjáratok menetrendje ugyanis a szórakozási lehetőségekhez nem igazodott. A moziban, illetve a színházban ülő ember választhatott: vagy otthagyta háromnegyed tízkor az előadást, így a végét nem látta, vagy jó hosszú ideig kellett várakoznia a városban a következő, és egyben utolsó buszra – nehezményezték egy újságcikkben 1960-ban (Weidinger 1960).

Bach Sándornak, a művelődési ház és a klub-könyvtár vezetőjének egyik kézirataiban a lakótelepi moziról is néhány sor bejegyzésre került (részletek a feljegyzéséből): „Lakótelepi mozi: Ezen mozink hosszú éveken keresztül ráfizetéses volt. 1973/1974-ben már rentábilis lett. Hetenként kétszer van filmvetítés. A gyermekek részére az iskolai szünidők alkalmával matiné filmeket vetítettünk. A mozi karbantartását (javítás, festés és világítás átrendezés stb.) 1973–74 évben sikerült elvégeztetni. A moziterem akusztikája nem volt megfelelő az említett időszakban. (...). A mozihelyiségben szoktuk megtartani a lakógyűléseket, a tanácstagi beszámolókat és a tudószűréseket. Az óvoda-bölcsőde életéről készített filmeket itt szoktuk bemutatni a gyermekek szüleinek.” (Forrás: Bach Sándor kézirata, lánya Erzsébet engedélyével.)

„Mozi is volt, 1 Ft-ért vagy 1,50-ért lehetett bemenni. Minden héten volt mozi kettő előadással. Alex bácsi árulta a mozijegyeket. Az is meg volt, hogy ki melyik sorba ül, és volt egy dobogós sor is. Aki a dobogóra ülhetett, az már kiváltság volt. A moziba mindenki szépen felöltözött. Abban az időben olyan ruhák voltak, amelyeket keményíteni kellett. Az volt a divat. Én is, hogy gyönyörű nagy legyen a szoknyám, egy fél csomag keményítőbe tettem bele az alsószoknyát, meg a másikat is. Fű, csupa csiriz volt a vasaló. Aztán szépen is állt a szoknya, és ahogy leültem, a szoknya úgy állt előttem, hogy eltakarta a fél arcomat. Lapigatást nagyon sajnáltam, mert nem azért dolgoztam vele. Viszont korhatár nélkül minden filmet néztünk. Rengeteg II. világháborús filmet láttunk, azt elmondani sem lehet. Abban az időben azt dolgozták föl. Ugyanakkor jöttek azok a filmek, amik ma már művészfilmek. Vagy visszaemlékezve, csodás magyar alkotásokat láttunk, például Ház a sziklák alatt címűt. Ekkor még nem tudtuk, hogy ki milyen nagy színész ember, csak azt, hogy a S. I. púpos, és lezuhan a végén. Tehát rengeteg ilyen jó dolog történt.”

„A moziban fekete-fehér filmeket vetítettek. Oda jártak a fiúk udvarolni. Elmondom, nekem is udvaroltak. Leült mellém egy fiú, és azt mondta: De szép vagy a sötétben! És akkor mondtam neki: Hát, ha látnál világosan! Ez nagyon megmaradt bennem. Úgyhogy igen, voltam moziban.”

„A moziban a háborús filmek mellett a legújabb olasz és magyar filmek voltak láthatóak. Mivel ebben az időben a tévé még nem volt elterjedve, ezért teltházas előadások voltak. De a mozihelyiségben volt egy tévé is, amin az olimpiát és a nagyobb eseményeket követni lehetett. Ebben az időben gondnok volt édesapám a telepen, aki ezeket az eseményeket felügyelte.”

„A lakótelepen minden héten hétfőn és pénteken volt mozielőadás. Havonta kiplakátolt műsor szerint. A mozihelyiség a mostani közösségi ház és az óvoda tornaterme helyén volt. A gyári kultúrház nagytermében is volt mozigépház, vetítővászon, de itt csak különleges alkalmakkor (előadás, oktatás stb. céljára) volt vetítés, mozifilmeket nem vetítettek, úgy tudom.”

A brigádok a korszak sajátos szocializációs terepét jelentették, a „szocialista ember” nevelésének színterei éppúgy voltak, mint a közösségi életnek (Csóti 2003). Jóllehet az egyes brigádok a politikai hatalom által kontrollált keretek között működtek, számos tartalommal megtöltve tevékenykedtek.

„Az akkori munkaközösségeknek volt egy neve, brigád. Egy területen dolgozó, ugyanazon munkát végző embereknek brigádjuk volt, ők egy közösséget alkottak. Ezeknek is volt különböző megnevezése, mint az úttörőknek, például Ho Si Minh vagy Kun Béla brigád.”

„Volt egy saját lőterünk, amit a G. Feri bácsi működtetett. A brigádtalálkozóink itt voltak kint a lőtérén, amit G. Feri bácsi kölcsön adott nekünk. Hatalmas bográcsban megfőztük a különféle kajákat, és mivel voltak, akik vadásztak, így vaddisznó vagy szarvaspörkölt is volt egy-egy névnapi buliban. Jött Gazsi, Géza, akik végig hegedülték nekünk a 3-4 óra hosszát, amíg mi eszegettünk és iszogattunk, és nagyon-nagyon jól éreztük magunkat.”

„Közösségi tér volt például a lőtér is. Képzelfetek el egy hatalmas nagy zöld területet, amelynek az egyik végén volt egy fedett rész, egy úgynevezett szérű. Az előtte elterülő 50-70 m hosszú terület másik végében ki voltak téve a bábuk, a lőtáblák, ahová célozni kellett a lövőknek. Ez a tér, amikor nem volt a lövészkлубnak lögyakorlata, versenye, megtelt élettel. A lőtérén rendszeresen csináltunk brigádtalálkozókat, névnapi vagy kerek születésnap bulikat. Hatalmas nagyokat főztünk, zenéltünk, buliztunk. Általában G. Feri bácsi főzött, neki volt ott egy faháza, ahol minden edény, evőeszköz, a főzéshez szükséges felszerelés megvolt, és tisztán volt tartva. A finom bográcsban főtt kaják után, az otthonról hozott házi süteményeket eszegettük, iszogattunk, énekeltünk. A talpalávalót roma kollégáink húzták, jó hangulatban órákon keresztül ott buliztunk a lőtérén.”

„A Bagolyvár a kettes lakótelep mögötti szabadtéri, erdős terület volt, amit szintén közösségi térként használtak a dolgozók. A szép környezetben elhelyezkedő, ivóvízzel ellátott helyre szívesen mentek a brigádok, a munkahelyi közösségek, de családos rendezvényeket is szerveztek ide. Itt lehetett sétálni, beszélgetni, de a főzőcskézés, a jó értelemben vett

mulatozás is jólesett kint a szabadban. Ott ettek, ittak, beszélgettek és vidám játékokat játszottak az emberek.”

24. sz. kép: Szalonnasütés a Bagolyvárban brigádtalálkozó keretében

A brigádokban résztvevők számos módon tevékenykedtek, például patronáló tevékenységeket is elláttak: óvodások segítésében, idősök felkarolásában is részt vettek stb.

„Mi például az öregek otthonát patronáltuk és a gyerekvárost. Hétfélgére a családok hoztak ki gyerekeket. Volt, hogy több évig ugyanazt a kislányt patronáltuk, és húsvétkor a család kivitte. Vagy például az óvodának is festettünk gyönyörű képeket.”

„A Forradalmi Ifjúsági Napok tiszteletére (FIN-nek rövidítettük) például sportversenyeket szerveztünk az általános iskolák patronált osztályai számára. A lőtérén lövészetben versenyeztek a kicsik a nagyokkal, míg a közeli kultúrházban az asztalitenisz-verseny folyt.”

Az 1970-es évektől országszerte a közművelődésben egyre inkább a lokalitás került a középpontba, egyre nagyobb figyelem irányult a helyi, lokális értékekre, és számos alulról építkező kulturális kezdeményezés indult meg (például klubmozgalom, közművelődési társulások) (T. Molnár 2016). Arról is találtunk feljegyzést, hogy például a bervai díszítőművészeti szakkör tagjai hetenként találkoztak a lakótelepi klubszobában, ahol a mintakincsekkel és a palóc néprajzzal is ismerkedtek. A 70-es évek köze-

pén indult szakkör tagjai az országos kézimunka-kiállításon vándorplaketet is nyertek (Simon 1977).

„Minden egyes területnek, a könyvbarátoknak, a zenészeknek, a kultúrával foglalkozóknak megvolt a saját tere. Saját termük volt bulizósoknak is. A lövöldözni szeretőknek megint volt egy saját terük és lehetőségük. Ugyanakkor a természetjáróknak is megvolt az a lehetőségük, hogy buszra üljenek, és elmenjenek túrázni. Tehát minden szabadidős tevékenységnek, természetesen idővel, ahogy gyarapodott a gyár, megvolt a helye és lehetősége.”

Arról is találtunk írást, hogy az egyetem jogelőd intézményének, a Ho Si Minh Tanárképző Főiskolának a népművelés szakos hallgatói (*a Közősségszervezés szakunk elődszakja*) a gyárban és a lakótelepen töltötték a szakmai gyakorlatukat. Több alkalommal klubműsort rendeztek a munkásszálló lakóinak, bemutatták a Líceum nevezetességeit, a kézimunkázó asszonyoknak foglalkozást vezettek, brigádvetélkedőket szerveztek, illetve bekapcsolódtak a bervaiak hangos híradójának munkájába is stb. (Simon 1980).

Az 1980-as években pinceklub is épült a belvárosban, mely szintén a bervaiak közösségi tereként funkcionált. A korabeli Népújság 1983 októberében ekképpen számolt be a pinceklubról: „Belvárosi pince a Foglár úti lépcsők szomszédságában. Ragyogó tisztaság, negyedosztályú büfé és első osztályú környezet. A falon dióbarna falburkolat, hosszú sorban elegáns asztalok. Biliárd, sakk, kártya. Hi-fi magnón diszkózene szól. Az asztaloknál 8-10 fiatal nevetgél, a bárpultnál középkorú férfiak söröznek. Ilyen egy hétköznapi estén az egri Finomszerelvénygyár klubja. Jogos igény hozta létre. (...) A vállalat vezetői megunták az áldatlan helyzetet, és megvásárolták a pincét. Persze nem volt ez olyan egyszerű. Négy esztendő társadalmi munkájára volt szükség, hogy az akkor koszos szenespincét barátságos „birodalomná” változtassák. Az átadás napján, 1981. november 28-án jegyezte be valaki a vendégekönyvbe: Öröm, hogy annyi munka után végre kész a pinceklub, de még nagyobb öröm lesz, ha azt kellőképpen ki is használják majd.” (Szabó 1983).

25. sz. kép: Pinceklub

„Egerben több pincerendszer is létezik, amit a 70-es, 80-as években elkezdtek hasznosítani. A Berva vezetése a Foglár utcában a Petőfi Kollégium területén található pincét vette bérbe, hogy a dolgozói részére egy pinceklubot alakítson ki. A pinceklub éveken keresztül, egész a rendszerváltásig nagyon-nagyon jól működő klubhelysége volt a fiataloknak, a Bervában dolgozóknak. Ahhoz azonban, hogy ez megépüljön, a szó szoros értelmében sokan a kétkezi munkájukkal járultak hozzá. A TMK szakemberei, az ácsok, a villanyszerelők, a kőművesek, az asztalosok – amikor éppen nem volt karbantartó munka a gyárban – jöttek és építették a pinceklubot. Az irodisták is kivették a részüket a munkából. Amikor telefonon jött a hír, hogy délután egy teherautónyi járólap vagy valamilyen más építőanyag érkezik, röpké fél óra alatt megszerveztük, hogy kik tudnak munka után segíteni lepakolni. Mivel soha nem voltam vékony ember, a mű márványlapokat kettesével hordtam le, 30-40 lépcsőn a pincébe. Három szárnya volt a klubnak. Két hosszú és egy rövidebb, ami a repihelység volt. Kör alakú bárpultot és egy diszkópultot is kialakítottunk. A pinceklubban mindenféle rendezvény volt. Ott tartottuk a brigád találkozókat, ott csináltuk a szilveszteri bulit, a farsangot, volt szüreti bál is, és mindenféle irodalmi, zenei előadást.”

Kíváncsiak voltunk arra is, milyen további közös élményeket idéznek fel a beszélgetések során a résztvevők. Egy ilyen, többször is felidézett közös emlékkép a véradáshoz kötődik. A Bervában többen voltak véradók (lásd még a „Múlt a jelenben” fejezetet)

„Nagyon jó volt a véradók közössége. Novemberben van a véradók napja, és azt mindig megünnepeltük a pinceklubban vagy a kultúrházban. Sanyi bácsi megszervezte az ünnepséget, és szép szaxofonjátékával még emlékezetesebbé tette az alkalmat. Mindig kaptunk egy kis pénzt a vezetéstől és a Vöröskeresztől, hogy tudjunk egy kis szendvicset csinálni magunknak, és hogy legyen egy kis borocska az asztalon. Miközben elmeséltük véradós élményeinket, Sanyi bácsi elzenélt egy-két szép dalt. Ekkor adták át a kitüntetések is: a 10-20-szoros véradóknak az emléklapot és a kitűzőt, a sokszoros véradó közösségeknek pedig a serleget.”

26. sz. kép: Szaxofonozás közben T. Sándor

„A Bervában élt és dolgozott egy T. Sanyi bácsi nevezetű úr, aki a gyárban személyi ügyekkel foglalkozott. Ahogy egy új felvételes belépett a gyárkapun, az ő irodája rögtön ott volt a bejáratnál. Amikor felvette az embereket, és elvégezte a gyári feladatát, azt is megkérdezte, hogy adott-e már vért, tudja-e, mi az a véradás. Próbálta őket elcsábítani. Elmondta, hogy egy véradással három ember életét lehet megmenteni. Nagyon sok itt dolgozó férfiből és nőből lett lelkes véradó. Sok férfi a katonáskodása alatt lett véradó. Ebben az időben azok a sorkatonák, akik vért adtak, plusz szabadságot kaptak a véradásért. Ők miután visszajöttek ide dolgozni, továbbra is rendszeresen adtak vért. Nagyon sok véradója volt a Bervának. Olyan vezetési kultúrája volt a gyárnak, hogy felismerte a véradás életmentő hatását, és maximálisan támogatták a dolgozókat a véradásban. Ha idetelefonálta a Vérellátóból, természetesen Sanyi bácsinak, hogy milyen vércsoportú donorra van szükség azonnal, és itt az azonnal van a hangsúly. Sanyi bácsi a precízen vezetett kartonjai alapján pillanatok alatt megmondta, hogy ki melyik üzemben dolgozik, és milyen vércsoportja volt, tudott szólni a szükséges vércsoportú donornak, és intézkedett, hogy kilépővel azonnal elmehessen a szükséges vért adni. Hadi, nehézipari gyárként nálunk is voltak balesetek, és bizony akkor is kellett vér. Engem egyszer hívtak ilyen sürgősségi véradásra. Egy 16 éves kislány szült, nagyon sok vért veszített, és szüksége volt az én „A+” véremre. Természetesen, ahogy megtudtam, hogy kellek, abban a pillanatban letettem a tollat, és mire a kapuba értem, Sanyi bácsi megírta a kilépőt. Mert nem mehettünk ki és be csakúgy, részben azért, mert munkafegyelem volt, részben azért, mert hadigyár volt. Amikor bejöttünk, akkor is blokkolni kellett, amikor kijöttünk, akkor is blokkolni kellett. Ha meg közben, mint például a véradás miatt kellett elhagyni a gyárat, a helyi vezetőnek egy kilépőt kellett írnia, beleírva, hogy igazoltan van távol az illető. A véradás mindig igazolt esemény volt, tehát nem kellett utána ezt az időt bedolgozni.”

28. sz. kép: Korabeli újságcikk (részlet): Jubileumi véradónapok az egri Finomszerelvénygyárban. (Népszav, 1973. április 13.)

Néhány további emlékkép az ünnepekhez és szokásokhoz kötődően:

Húsvét

„Húsvétkor a fiúk meglocsoltak bennünket kölnivel és vízzel is. Jöttek munkavégzés közben is akár. Állítólag a férfiak nem mindig illatos kölnivel locsolkodtak, hanem hozták a bögréket, benne a vízzel, és jól nyakon öntötték a nőket. Kedden ezt vissza is kapták, meglocsolták az üzemvezetőket is, ezután kiküldték őket az üzemből.

Volt egy emlékezetes esetem, mint ahogy mondtam, nálunk gyártották a fecskendőket és a dugókat. Ahogy jöttek az esztergagépen a kis forgácsok, egy dobozban volt víz, abban is volt egy csomó forgács, és véletlenül egyszer engem azzal locsoltak meg. Jó hosszú hajam volt, és nem győztük kifésülni a csillogó forgácsokat.”

„Húsvétkor a gyerekek a lakótelepen körbejártak, óvodatársaikat, iskolatársaikat meglocsolták a fiúk.”

Mikulás

„Mikulás volt, és az akkori kis barátnőmmel, B. E.-vel kitaláltuk, hogy beöltözzünk Mikulásnak. Ő Mikulásnak, én meg krampusznak. Fekete harisnyát húztam a fejemre, apukám a szememnél az anyag szegélyét körben pirossal kivarrta, kis szarvacskákat rakott rá, és a disznópörzsölő lánc (ez ma is megvan) volt még rajtam, meg egy nagy söprű. Elkezdtünk az ötösön körbe járni, bekopogtattunk, és tudtuk, hogy ahol kisgyerek van, ott úgyse a kisgyerek jön ki. Ha a szülő ideadta az ajándékot, akkor azt mi visszahoztuk, és mi ezért pénzt kaptunk. Úgyesen gazdálkodtuk!

Vérszemet is kaptunk. A fodrászüzletbe nem órára-percre bejelentkezve mentek a nők, hanem délután 2-kor beültünk, és míg ránk nem került a sor, addig ott kellett ülnünk, lehet, hogy este 7-ig. Éppen akkor a fodrászüzletben még ki is égett a villany, mi kinyitottuk az ajtót, én berohantam (én voltam a krampusz) mögöttem E. mint a Mikulás. Megzörgettem a láncot, és kérdeztem, hogy „Mindenki jó volt? Megjött a Mikulás!” Erre egy nő felvisított, majd leborult a székről. Majdnem hogy rosszul nem lett, annyira megijedt.”

Karácsony

„Nagyon szerettek hozzánk jönni karácsonykor a szomszéd gyerekek. Ugyanis nekünk volt a karácsonyfán először égő. Mégpedig egy tizenkettes színes égősor. Ennek a története az, hogy apám 1930/31-ben egy éven át Kölnben járt rokonoknál iskolába, és onnan karácsonyi emlékekkel érkeztek meg. S ezt örzi a család mind a mai napig, bár már nem ezek az égők égnek. És akkor odajöttek a gyerekek karácsonyfát nézni. Nálunk a karácsony első és másnapja azzal telt el, hogy az összes gyerekek az ötösről nálunk volt. Jött a P. J. Jaj, de vártam! Akkoriban nagyon megdobogtatta az ember tíz évesszívét, hogy jön. Átjött P. J. is igen, hogy akkor megnézi a karácsonyfát. Tehát ezek azok a dolgok, amik így megmaradtak!”

Szilveszter

„Volt arra is példa, hogy együtt szilveszterezett az egész lakótelep. A lakók leoltották a villanyt, elkezdett számolni az ott lévő ötven-hatvan ember, és egyszer csak kigyulladt a fény, akkor volt újév. Konfettit szórtak, ezt akkor is lehetett kapni, vagy a gyárból a lyukasztógépből gyűjtötték össze, és akkor az került mindenfelé szétszórásra.”

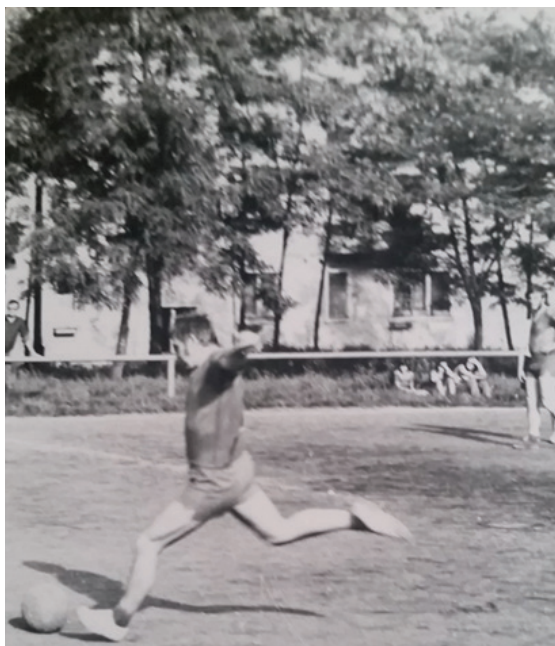
SPORTÉLET

A Bervában a sportélet mind a sportszakosztályok keretében, mind szabadidő-eltöltési lehetőségként jellemző volt. A „Bervai Vasas” SK néven működő sportszakosztályokat 1952-től anyagilag is támogatta a gyár. Az 1958-ban létrehozott labdarúgó-szakosztály 1966–1968-ig megyei első osztályban játszott, 1970-ben pedig NB3-as csoportba került (Bereczky szerk. 1971). 1971-ben a Bervai Vasasról Egri Vasasra változott az elnevezés. 1975-ben két épülő sportlétesítményről írt az újság. A gyári lakótelepen a meglévő kézilabdapálya szomszédságában új kézilabdapálya épült. Az NB2-es hazai mérkőzéseket az akkori újságcikk szerint itt tervezte a női együttes. A régi öltözőhelyiség is átalakításra került (Budavári 1975).

A lakótelepen a bitumenes és a salakos sportpályák mellett a nyolcvanas években újabb salakos kispályát avattak fel. A vállalat anyagi segítsége mellett szintén jelentős volt a társadalmi összefogás az új pálya létrehozásában (Népújság 1982b).

Évenként rendszeres üzemi labdarúgó-bajnokságra, asztalitenisz- és sakkbajnokság megrendezésére is sor került (Bereczky szerk. 1971).

„Nagyon jó közösségépítő elem volt a sport is. Ezen a lakótelepen volt egy betonos kézilabda-, két salakos futballpálya, egy salakos tenispálya, négy ping-pong asztal. Ami a lényeg, hogy mindent szabadon lehetett használni. Egész nyáron ment a foci, NB1-es kézilabdacsapatunk volt. Hatalmas tömegek nézték mindig a meccseiket, nagyon jó csapat volt, mai napig büszkeségei a Bervának. A futball az nagyon ment, és ami érdekes, hogy mindegyik mögött volt egy-egy személyiség. Fontos, hogy legyen egy olyan ember, aki mások számára is vonzóvá teszi a sportot. Például megismertették más sportágakkal is a kint focizó fiatalokat, igaz, mondjuk, hogy változott a világ. Ma már sokkal nehezebb megszólítani a gyerekeket, mert ki tudja kik a szülei, de ugye, akkoriban mindenki ismert mindenkit, ezért ez nem volt akadály. Könnyebb volt a felnőtteknek bevonni a gyerekeket, mert volt egy alapvető bizalom. Tudták, hogy annak a gyereknek kik a szülei, ő is tudta, hogy én ki vagyok, melyik üzemben dolgozom, tehát ez így kicsit könnyebb volt. Tájfutással, kézilabdával, egy csomó sporttal megismerkedtünk, pedig csak lementünk a kézilabdapályára, és mindig volt egy felnőtt, aki kedvet csinált egy adott sporthoz.”

29. sz. kép: Focipálya a lakótelep mögött

„Nagy sportélet volt: fociztak, kézilabdáztak a nagypályán és a kisebbnél is, valamint az üzemek is versenyeztek egymással. A TMK a 35-ös ellen. Ki, ahol lakott vagy dolgozott, annak szurkolt, és elment annak a meccsére. A nagy focicsapatoknál is hasonlóan, például K. B. nagy Fradi-drukker volt, a S. bácsi MTK-s, az én szüleim vasasosok. Mindig ment a hecc, hogy most épp ki fog győzni. Akarva-akaratlanul mindig tudtuk, ki kinek szurkol, de nem volt egy ehhez fűződő kemény mag.”

„A vállalatnál nagyszerű kézilabdacsapat is működött, országos hírű volt, és nagy szeretetnek örvendett a bervai dolgozók körében. Annak idején volt még tornaszakosztály is, csak az megszűnt. Nagyon jó turista-szakosztály is működött. Rengeteget túráztunk rügyfakadás, lombhullatás idején.”

„Volt saját sporttelepünk, ahol a foci, a kézilabda, az atlétika, tehát a szabadtéri sportok mentek.”

A birkózó szakosztály ifjúsági csoportja 1969-ben NB2-es csoportba küzdötte fel magát.

„A Berva által támogatott városi sport volt a birkózás. Az edzések a GMSZ-ben, mai nevén a Wigner Szakközépiskolában voltak. Az iskolának van egy hatalmas aulája, addig ott birkóztak a sportolók, amíg fel nem épült az udvaron a birkózócsarnok. Jómagam is a GMSZ-be jártam, mi lányok szívesen néztük az edzéseket, csodáltuk a sportos, jól megtermett fiúkat. Tőlünk az iskolából is voltak páran, akik a birkózást választották sportként.”

„A TMK-ban volt a birkózószakosztály, és innen kiváló fiatal emberek kerültek ki, mint például Lakatos András, aki a súlycsoportjában a legjobb volt az országban. Sike András, akiről most a birkózócsarnok el is van nevezve. Ott voltak az edzők is, mint K. Pityu bácsi, fő edző, K. Jóska, és még sorolhatnám.”

1980-ban ünnepélyes keretek között avatták fel a lakótelep szomszédságában létesített új modellezőpályát. A modellezőpálya a gyári modellezőklub kezdeményezésére jelentős társadalmi összefogással épült. „A bervaiak mindent nagy gonddal készítettek elő, így a tervezettnek megfelelően alakult az impozáns, itthon ritkaságnak számító létesítmény használatba vétele” – számolt be az egykori újságcikk (Fesztbaum 1980).

„A modellezőpálya Európa-hírű volt, a modellezők nagyon-nagy tudása miatt. Itt a lakótelepen barkácsolták a kis repülőknék, az autóknak az alkatrészeit, meg a gyárban is. Csodálatos autó és repülő modellek voltak.”

KIRÁNDULÁS, NYARALÁS

Az 1960-as évek második felében a Balatonon, Zamárdiban 44 férőhelyes üdülőt építettek a dolgozók részére (Bereczky szerk. 1971).

30. sz. kép: Balatoni nyaralás

„Volt nyaralója is a Finomszerelvénygyárnak Zamárdiban, ahova nyaralni lehetett menni, ez mindenkinek hatalmas élmény volt. Először dupla vaságyas, 6 fős katonai sátrakban lehetett megszállni. Kislánysként nagyon jól éreztem ott magam, közel a Balaton partjához. Később építettek kőházas üdülőt is, étteremmel, sportlehetőségekkel.”

31. sz. kép: Zamárdi üdülő

„Volt saját autóbuszunk is, amivel elvittek bennünket Zamárdiba. A busz az egyik csoportot vitte a 10 napos turnusra, a másikat hozta.”

Zamárdi mellett Poroszlón is volt nyaralási lehetőségük a gyárban dolgozóknak, Poprádon pedig a téli sportok kedvelőinek volt módja kikapcsolódni.

„Említettük Zamárdit, hogy ott volt egy nyaralónk. Amikor azonban elkezdték a Tisza-tavat megépíteni, és a telkeket felosztani, a gyár is vett egy területet Poroszlón. A bejárati kapunál csak egy faház volt, konyhával, közös helyiséggel, mosdókkal, viszont volt egy hatalmas nagy zöld területe, ahol sátrazni lehetett. Aki persze szeretett pecázni és tagja volt a bervai pecás közösségnek, az nagyon örült ennek a lehetőségnek. Sűrűn járok Poroszlóra, és minden egyes alkalommal összeszorul a szívem, amikor meglátom a bejárati kapu felett a hatalmas, nagy rozsdás táblára kiírva, hogy Finomszerelvénygyár.”

„De ugyanígy volt testvérkapcsolatunk például Popráddal, az ottani üzemekkel. Nekünk nincsenek nagy hegyeink, ahol síelni lehetett volna. Karácsonkor, szilveszter tájékán buszra ült a csapat, kimentek, és Poprádon teleltek egy hetet, síeltek, szánkóztak stb.”

„Az autóbuszok lehetőséget adtak arra is, hogy brigádkirándulásokat biztosítsanak. Nekem például sok fotóm van arról, amikor Budapesten voltunk autóbuszos kirándulás keretében. Azért mondom, hogy ennek a gyárnak lehetősége volt, anyagi háttere megvolt hozzá.”

„Mi maximálisan kihasználtuk azt, hogy van egy saját autóbuszunk, felültünk rá, és elmentünk az ország különböző pontjaira. Ugye akkor még csak leginkább az országon belül lehetett, de aztán jött a rendszerváltás, meg a külföldi kapcsolataink révén például Szlovákiába nagyon sokat jártunk. A közelebbi területeken, ahol magyarok laktak, oda minden további nélkül el tudtunk menni, egynapi járással a busszal.”

VALAMI VÉGET ÉR

Az 1980-as évek végén megjelent újságcikkben arról olvashatunk, hogy a gyár számára a gazdálkodás feltételei már egyre nehezebbeknek bizonyultak, és a gyári lakótelep fenntartása is gondot jelentett a gyárnak. A lakótelepen található szolgálati lakásokat a gyár az ott élő 280 családnak megvételre felkínálta. Egy előzetes felmérés szerint tíz bérlő közül nyolc kívánt élni a lakás megvásárlásának a szándékával (Bajai 1988).

1988. NOVEMBER 25.

Eladók a Berva-lakások

Eladja lakótelepét az Egri Finomszerelvénygyár! • Óh, csak az a fenntartás!

Négyzetméterenként 130 forint készpénz egy komfortos lakótelepi lakásért ma inkább csak álom, mint valóság. De Kovács Albert nyugdíjas meos és felesége – többekkel együtt – ilyen lehetőséget kapott. A férj volt munkahelye, a Finomszerelvénygyár ugyanis felajánlotta nekik: ennyiért vegyék meg a lakást, amelyben laknak. Hasonló ajánlatot kapott mind a 280 család a gyár Berva nevű lakótelepén.

A nagyrészt kétszobás, fürdőszobás otthonok értékét, mintegy 450 ezer, Kovácsékét 443 ezer forint

becsülték. Ennek 15 százaléka, 66 450 forint a vételár. S annak mindössze 10 százalékát kell készpénzben kifizetni. A többit 35 éves törlesztésre.

– December közepéig kaptunk gondolkodási időt, de mi már döntötünk – mondja Kovács Albert az A 1-es épület földszinti lakásában. – Több mint húsz éve élünk itt. A lakbérünk most 540 forint, a törlesztés 410 lesz. Csak a közös fenntartási költségektől félünk.

Előzetes felmérés szerint, tíz bérlő közül nyolc kívánja megvenni laká-

sát. Csak az egyedülálló nyugdíjasok nem látnak előnyt az ügyletben. De milyen előnyt lát az Egri Finomszerelvénygyár abban, hogy elvesztesse saját lakótelepét?

Kócza Imre vezérigazgató:

– A gazdálkodás feltételei egyre nehezebbek, a gyári lakótelep fenntartása pedig évente hárommillió forintba kerül. Ettől a teherből akarunk megszabadulni.

– De a lakásokat ezután is fenn kell tartania valakinek. Miért hártják azt a dolgozókra?

– Nem hiszem, hogy manapság

32. sz. kép: Korabeli újságcikk (részlet): *Eladók a Berva-lakások.*
(Reform 1988. november 25.)

A kelet-európai országokban bekövetkezett piaci visszaesés kihatott a Finomszerelvény működésére is, ami megmutatkozott például az egyik legnagyobb megrendelőjének (Ikarus válsága) elvesztésében is (Mentusz 1993a). Az egri Finomszerelvénygyár hosszas előkészítő munka után 1992. július 1-jétől állami tulajdonú részvénytársaságként működött tovább: Berva Finomszerelvénygyártó Rt., rövidítve Berva Rt. néven. Az 1992-es év elején 2367 fő volt a dolgozói létszám gyárban, az év októberére ez 1890-re csökkent. A csökkenés természetes fogyásból, nyugdíjazásokból és felmondásokból is következett (Mentusz 1992). 1993-ban arra kény-

szerült a vállalat, hogy telephelyenként eltérő mértékben ismét dolgozókat bocsásson el. A Berva Rt. létszáma ekkor 1500 főre volt tehető (Mentusz 1993a). Pár hónappal később a cég öncsődöt jelentett. Párhuzamosan folyt a hitelezőkkel való egyezség előkészítése és egy kibontakozási program előkészítése is (Mentusz 1993b, 1–3). Átalakítások, tulajdonosváltások, később egy hosszúra nyúlt felszámolás következett, melyet nem kívánunk munkánkban részletezni, tekintettel arra, hogy ezen fejezetek már írásunk célkitűzésein kívül esnek. Néhány emlékkép a gyár bezárásához kötődően:

„Nagyon hosszúra nyúlt, mire a Bervát teljesen felszámolták. Egyes közösségek szétestek, illetve az a bizonytalanság, hogy nem tudni, holnap kit fognak elküldeni a következő létszámleépítés kapcsán, bomlasztó hatással volt a kapcsolatokra.”

„Jómagam 30 évig dolgoztam a Bervában, nagyon sok szép élmény fűződik ehhez a gyárhoz. Az én szívemben nem a Berva megnyitása foglalt helyet, hanem a bezárása. Ugyanis, amikor eljött a rendszerváltás ideje, és a Berva szétdarabolódott, kivettek olyan, a gyár számára meghatározó termékeket, amelyekre tulajdonképpen a Berva épített. Gyorsan sikerült például a pneumatikus elemek gyártását eladni. Amikor megpróbálták a céget felosztani, hogy könnyebben tudják értékesíteni, abban a pillanatban több mint 3000-en dolgoztak a Bervában és a két telephelyen: Pétervásárán, illetve Hevesen. Ezek a vidéki telephelyek is viszonylag gyorsan vevőre találtak. Ami a nagy gyárból megmaradt: a galvánüzem, a szerszámüzem, az öntöde stb. Azt megvette egy debreceni cégtulajdonos. Vannak különböző emblémák, márkajelzések, amelyek hirdetik, reklámozzák a terméket, a Finomszerelvénygyáré a háromszögbe zárt FE betűk voltak. Ez rajta volt minden termékünkön, vagy gravírozva, vagy matrica formájában. Ez a cég volt tulajdonképpen a jogutódja a Bervának, és ő használhatta ezt a kis emblémát. Abban az időszakban, amíg itt dolgoztam, minden bervásznak nagyon jól ment az élete, az utolsó három évben viszont egyre nehezebb volt az itt dolgozó embereknek. (...) Nem volt egy nagy cég, nem virágoztatta fel magát a gyártást, és nem hozta rendbe azokat az épületeket, amelyeket megkapott örökölni. Sorra mentek tönkre az általa megvásárolt épületek, mert nem tudta hasznosítani őket. Volt egy kis szakszervezetünk, amelynek volt egy kis vaskazettája, abban őriztük az értékeinket, amíg voltak.

Én voltam az, aki a Berva jogutódjának az üzemeit becsuktam, a kulcsát betettem egy vaskazettába, és átadtam a tulajdonosnak. Nem volt jó érzés. Büszke vagyok magamra, hiszen ahogy mondják: jóban, rosszban kitartottam a munkahelyem mellett.”

MÚLT A JELENBEN – ÉLETKÉPEK

Dióhéjban arra is kíváncsiak voltunk, hogyan élnek tovább az egykori élmények, illetve milyen módon köszön vissza, jelenik meg a közös múlt a jelenben.

„Ha ma összeülnek az idősek, lelkesen mesélik, hogy milyen közös élményeik voltak, mit hoztak létre, milyen változásokat segítettek. Azt gondolom, hogy fontos egy közösségnek a közös pozitív élményt megtalálni. Attól tud jól működni egy közösség, hogyha van valami olyan innováció vagy valami közös érdeklődés, ami mindenkit egyformán lelkesít.”

33. sz. kép: Egy kiállítás a Közösségi Házban

„Az is hozzátartozik, hogy most már idős korban vagyunk, nyugdíjasok vagyunk, és olyan öröm tölt el bennünket, hogy ha a városban, vagy akárhol is összejutunk egy régi ismerőssel.”

„Sokfelé eljutottak a lakótelepiek, de sokan visszavágytak ide a lakóhelyükre, például a B. Erzsi. Borsodnádásdról kerültek oda mellénk lakni, majd Egerben férjhez ment. Amikor a szülei meghaltak, idős korára visszament a lakótelepre, kb. tíz évvel ezelőtt.”

A kultúrházat 1990-ben bezárták, majd eladták. Többek között egy svéd cég tulajdonába került, aki a későbbiekben színházteremként hirdette meg eladásra az épületet. 2014-ben az új tulajdonos (Berill Bútorműhely) – jóllehet más funkciót szánt az épületnek – a felújítások során a kultúrház külső megjelenését alapul vette, és az eredeti színével megegyezően festette újra az épületet. Az épületen belül napjainkban is emlékét őrzik a ház hajdani funkciójának (egy vitrines emlékfal a nagytermet díszítő, eredeti függönnyel; egy digitalizált fotó-összeállítás a kultúrházban készült régi képekből az átalakítások bemutatásán keresztül az épület mai állapotáig, funkciójáig, melyet az érdeklődők számára le is vetítenek stb.).

„Az egykori kultúrház épületét egy bútorgyártó cég vásárolta meg. A kultúrház fő szerkezetét megtartva, a felújított, modern épületben egy mini kiállítás formájában emlékeznek meg az épület egykori funkciójáról.”

„Pár évvel ezelőtt, a bútorműhely vezetője azzal a kéréssel fordult a lakótelepen élőkhez, hogy a kultúrház életéből fennmaradt képek, relikviák az épületben kiállításra kerülhessenek. Fényképeken, korabeli újságcikkeken, a kultúrház egykori vezetőjének pontos feljegyzésein stb. keresztül a cég betekintést ad az épület múltjába, történeisébe.”

34. sz. kép: Szemelvények az egykori kultúrház életéből a Berill Bútorműhelyben

Az egri önkormányzat 2013-ban megvásárolta azt az ingatlant, amely egykor a Finomszerelvénygyár közösségi klubjának adott helyet. (Az elmúlt években Koccintónak hívták ezt a helyet: kávézó/műhely működött itt utoljára. Rázi Botond indította el a közös gondolkodást az épület hasznosításáról, és vetette fel, hogy a ház a közösségé legyen, amelyet egy egyesület működtet.) A felújított Községi Házban lévő eszközöknek, berendezéseknek egy részét a lakók ajánlották fel. 2014 októberében került sor az átadóra és a megnyitó ünnepségre. Csordás Krisztina (†) – a Berva-völgyi Egyesület alapítója, illetve első vezetője a Községi Háznak is – gondozásában a „Berva múltja képi és tárgyi emlékeken” címmel kiállítást is rendeztek a megnyitó alkalmából.

35. sz. kép: A Berva-völgyi Községi Ház megnyitó ünnepsége

2018-ban az egykori Finomszerelvénygyár véréradóinak rendezett – véradással egybekötött – találkozót a Magyar Vöröskereszt Heves Megyei Szervezete a lakótelepi Községi Házban. A rendezvényt Tóth Sándor önkéntes véradásszervező halálának 5. évfordulója alkalmából rendezték meg.

„Öt éve halt meg Sanyi bácsi, a bervai véradók atyja (26. sz. kép). A Községi Házban, amely ma tényleg az itt élők közösségi színtere az ötös lakótelepen, Sanyi bácsi tiszteletére Géza bácsi segítségével készült egy szép kiállítás. Sanyi bácsi relikviáiból, illetve az ő tevékenységéről szóló anyagokból. Annyira precíz és pontos volt a kimutatása, hogy még az is megvolt, hogy melyik brigád mikor, hány fővel vett részt egy-egy hónapban a véradáson. Sanyi bácsinak a kimutatásai évtizedekre visszamenőleg megvoltak, amit most kiállítottunk. Vannak olyan relikviái a bervai közösségi életnek, amelyeket nem engedtek az emberek, hogy az enyészetéi legyenek. Egy-két dolgot, tárgyi emléket hazavittek, és megvan nekik otthon a pincében, lakásban, szekrényben. Ezekből a tárgyakból és a Sanyi bácsi örökségéből készült az a kiállítás, amely egy bervás nosztalgialálkozóval összekötve került megszervezésre, minden résztvevő öröme.”

Következzen egy történet arról is, hogyan köthet össze a bervai múlt olyan embereket is, akik nem ismerik egymást.

*„Gázóraleolvasásnál becsengetett egyszer egy férfi, leolvasta az órát, majd a vezetéknevünkről kérdezett. Kiderült, hogy ő is bervai volt, és anyukámékat ismeri. Ezt követően végigvezette, hogy ki kinek a családtagja. Ezután elővette a telefonját, és megmutatta, hogy egy óvodáskori képen hol látható anyu, hol pedig a nagybátyám. Mert ő akárhova ment házhoz, és ott bervai kötődésűt talált, mindig eszébe jutott egy történet, amit elmesélt. Nem is ismertük egymást, de a névről összerakott min-
dent.”*

Írásunkat Berta János szavaival zárjuk: „Az emlékek felidézése csak az egyén személyes, szubjektív szűrőjén keresztül történhet. Azonban amikor valaki az emlékeit feleleveníti, akkor nem csupán a saját memóriáját használja: a múltidézés csak egy bizonyos társadalmi közegben nyerheti el valódi jelentőségét, és az emlékező csak egy csoport tagjaként emlékezh-
het” (Berta 2005, 10 bek.).

HALLGATÓI UTÓSZÓ

Csodálatos érzés volt megismerni a berveiakat. Köszönjük a fantasztikus történeteket. Reméljük, méltó emlék lesz e kis kiadvány az „ötös” lakóinak.

Eszterházy Károly Egyetem – Pedagógiai Kar – Közösségszervezés szak

36. sz. kép: Hallgatók a Községi Házban

37. sz. kép: Hallgatók a lakótelepen

38. sz. kép: Az 5. sz. épület előtt

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arapovics Mária – Vercseg Ilona (szerk) (2017): *Közösségfejlesztés módszertani útmutató*. Budapest, Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. Országos Széchényi Könyvtár.
- Bach Sándor (én.) *Lakótelepi mozi*. Kézirat. (Kutnyákné Bach Erzsébet tulajdonában.)
- Bach Sándor (én.) *Igazgatás*. Kézirat. (Kutnyákné Bach Erzsébet tulajdonában.)
- Bereczky László (szerk) (1971): *20 éves a Finomszerelvénygyár*. Eger, 1971. Budapest, Révai Nyomda.
- Bereczky László (szerk) (1976): *25 éves a Finomszerelvénygyár*. (1951–1976) Budapest, Révai Nyomda.
- Berta János (2005): Emlékképek, múltképek. Filmkultúra. <https://filmkultura.hu/regi/2005/articles/essays/emlekkpek.hu.html>
- Csóti Csaba (2003): *Egy brigádnapló 1979-ből*. 3. évf. 4. sz. Archivnet. (o. n.)
- Demény-Dittel Lajos (2009): *Kócza Imre munkássága, és adatok az egri Finomszerelvénygyárról*. Hatvan, Magánkiad.
- Fekete Péter (2011): Hegynevek – mint névadók – Eger és Felnémet földrajzi neveiben. In: Vágner Lászlóné (szerk.): *750 éves Felnémet. Fejezetek Felnémet történetéből*. Eger, Felnémeti Civil Kerekasztal. 39–45. p.
- Kócza Imre (1981): *Gyár a Berva völgyében*. Hevesi Szemle, 9. évf. 1. szám. 32–34. p.
- Kováts Miklós és Maróti József (2009): *A Berva és a Panni – Három gyár, két kismotor*. Budapest, Maróti Könyvkereskedés és Könyvkiadó Kft.
- Petercsák Tivadar (1986): Az erdő szerepe Felsőtárkány életében. In: Petercsák Tivadar (1986) (szerk.): *Az életmód változása egy bükkifaluban*. (Néprajzi tájkonferenciák Heves megyében 4.) Budapest – Eger. 128–136. p.

- Pierre Nora (1999): Emlékezet és történelem között. *Aetas*. 3–10. p.
- Széman Zsuzsa (1986): A párválasztás, a párkapcsolatok és a családi élet változása Felsőtárkányon. In: Petercsák Tivadar (1986) (szerk.): *Az életmód változása egy bükki faluban*. (Néprajzi tájkonferenciák Heves megyében 4.) Budapest–Eger. 20–123. p.
- T. Molnár Gizella (2016): A népművelőtől a közösségsszervezőig – A kultúráközvetítő szakemberképzés negyven éve Szegeden. In Sütő, E.; Szirmai, É. és Újvári, E. (szerk). *Sodrásban: képzések, kutatások (1975–2015)*. Szeged: A Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Intézet. 15–32. p.

További források:

- Ádám Éva (1959): *Délben a finomszerelvénygyári lakótelepen*. Népújság, 10. évf. 182. sz. 1959. augusztus 5.
- Bajai István (1988): *Eladók a Berva-lakások*. Reform, 1. évf. 6. sz. 1988. november 25.
- Budavári Sándor (1975): *Bázisteremtő létesítmények az Egri Vasasnál*. Népújság, 26. évf. 53. sz. 1975. március 4.
- Fazekas István (1958): *Fiatal munkásházaspár megvalósuló tervei*. Népújság, 13. évf. 167. sz. 1958. augusztus 7.
- Fesztbaum Béla (1980): *Felavatták a modellezőpályát*. Népújság, 31. évf. 212. sz. 1980. szeptember 10.
- Finomszerelvénygyár Alapító Tagjainak Baráti Társasága. Napló 1982-2012. Heves Megyei Levéltár. Közzétette: Gócza Gábor. http://mnl.gov.hu/mnl/hml/hirek/az_egri_finomszerelvenygyar_alapito_tagjai_altal_letrehozott_barati_tarsasag_naploja (letöltés dátuma: 2019. június 27.)
- Lájner Miklós (1967): *Az első öt éves terv szülötte. Másfél évtizedes jubileum a Bervában*. Népújság, 18. évf., 112. sz. 1967. május 14.
- Mentusz Károly (1992): *A Finomszerelvénygyár küzdelmes hónapjai*. Heves Megyei Hírlap, 3. évf., 233. sz. 1992. október 2.

- Mentusz Károly (1993a): *Kényszerintézkedések a Berva Rt.-nél. A kiútkeresés gyötrelmeit élik.* Heves Megyei Hírlap, 4. évf. 46. sz. 1993. február 24.
- Mentusz Károly (1993b): *A Berva Rt.-t A túlértékelt forint is sújtja.* Heves Megyei Hírlap, 4. évf. 134. sz. 1993. június 11.
- Népújság (1961): *Széljegyzet.* (szerző: kyd) Népújság, 12. évf. 287. sz. 1961. december 6.
- Népújság (1963): *Válaszol az illetékes A bervai lakótelepiek panaszára* (szerző: sz. n.) Népújság, 14. évf. 305. sz. 1963. december 31.
- Népújság (1965): *(Cím és szerző nélkül)* Népújság, 16. évf. 146. sz. 1965. június 11.
- Népújság (1966a): *(Cím és szerző nélkül)* Népújság, 17. évf. 227. sz. 1966. szeptember 25.
- Népújság (1966b): *Száz liter vér két nap alatt.* (szerző: f. p.) Népújság, 17. évf. 259. sz. 1966. november 26.
- Népújság (1973): *Jubileumi véradónapok az egri Finomszerelvénygyárban.* (szerző: -. s.) Népújság, 24. évf. 86. sz. 1973. április 13.
- Népújság (1982a): *A Berva is Eger.* (szerző nélkül) Népújság, 33. évf. 14. sz. 1982. január 17.
- Népújság (1982b): *Pályaavató a Bervában.* (szerző nélkül) 33. évf. 242. sz. 1982. október 15.
- Pataky Dezső (1961): *Rövid látogatás a bölcsődében és a napköziben. Kártevő gyerekek. Hogyan áll a kenyérkérdés?* Népújság, 12. évf. 280. sz. 1961. november 28.
- Pataky Dezső (1963): *Előszó negyvennyolc lakáshoz...* Népújság 14. évf. 108. sz. 1963. május 11.
- Simon Imre (1967): *Szívet találtak.* Népújság, 18. évf. 298. sz. 1967. december 17.
- Simon Imre (1977): *Népművészeti kiállítás a Bervában.* Népújság, 28. évf. 48. sz. 1977. február 26.
- Simon Imre (1980): *A Bervát választották. Népművelők, gyakorlaton.* Népújság, 31. évf. 106. sz. 1980. május 8.

- Szabó Lajos (1972): Újabb segítség a *bervai lakásépítő fiataloknak*. Népújság, 23. évf. 195. sz. 1972. augusztus 19.
- Szabó Péter (1983): Látogatás a Finomszerelvénygyár klubjában. Gyáron kívül – *belépővel*. Népújság, 34. évf. 232. sz. 1983. október 1.
- Szántó István (1960): *Lakótelepi látogatás*. Népújság, 11. évf. 196. sz. 1960. augusztus 19.
- Weidinger László (1960): *Segíteni kell a bervai „5-ös” lakótelep baján*. Népújság, 11. évf. 149. sz. 1960. június 25.

FOTÓK FORRÁSA

Borítókép

Bereczky László (szerk.) (1971): 20 éves a Finomszerelvénygyár. Eger. Ismertető kiadvány. Budapest, Révai Nyomda.

1. sz. kép: A Berva-völgy az építkezés előtt és után

Bereczky László (szerk.) (1971): 25 éves a Finomszerelvénygyár. Ismertető kiadvány. (1951–1976) Budapest, Révai Nyomda.

2. sz. kép: 48 cm³ Berva moped

Bereczky László (szerk.) (1971): 20 éves a Finomszerelvénygyár. Eger. Ismertető kiadvány. Budapest, Révai Nyomda.

3. sz. kép: A gyár egyik emblematisztus terméke

Bereczky László (szerk.) (1971): 20 éves a Finomszerelvénygyár. Eger. Ismertető kiadvány. Budapest, Révai Nyomda.

4. sz. kép: Technikusképzés

Bereczky László (szerk.) (1971): 20 éves a Finomszerelvénygyár. Eger. Ismertető kiadvány. Budapest, Révai Nyomda.

5. sz. kép: Az Ötös

Kutnyákné Bach Erzsébetnek, a kép tulajdonosának az engedélyével.

6. sz. kép: Gyerekek a lakótelepen 1956-ban, háttérben a mai Közösségi Ház épületében. Családi archívum, a kép tulajdonosának az engedélyével.

7. sz. kép: Korabeli újságcikk (részlet): Előszó negyvennyolc lakáshoz... Népújság, 14. évf. 108. szám. 1963. május 11. (szerző: Pataky Dezső)

8. sz. kép: A támfal és a sziklakert, háttérben a nyolcas épülettel

Kutnyákné Bach Erzsébetnek, a kép tulajdonosának az engedélyével.

9. sz. kép: A négy évszaktot szimbolizáló szobrok napjainkban (Kovács Ferenc: Évszakok, 1972)

Papp Ildikó felvétele, a kép tulajdonosának az engedélyével.

10. sz. kép: A munkásszálló

Bereczky László (szerk.) (1971): 20 éves a Finomszerelvénygyár. Eger. Ismertető kiadvány. Budapest, Révai Nyomda.

11. sz. kép: A garázssor napjainkban

Papp Ildikó felvétele, a kép tulajdonosának az engedélyével.

12. sz. kép: Gyerekek a lakótelepen
Badacsonyiné Bohus Gabriellának, a kép tulajdonosának az engedélyével.
13. sz. kép: A támfal napjainkban
Papp Ildikó felvétele, a kép tulajdonosának az engedélyével.
14. sz. kép: Lódenkabátos kislány
Badacsonyiné Bohus Gabriellának, a kép tulajdonosának az engedélyével.
15. sz. kép: Légópince ablaka a 6-os épületben
Simándi Szilvia felvétele, a kép tulajdonosának az engedélyével.
16. sz. kép: Olvasósarok
Bereczky László (szerk.) (1971): 20 éves a Finomszerelvénygyár. Eger.
Ismerető kiadvány. Budapest, Révai Nyomda.
17. sz. kép: ABC
Bereczky László (szerk.) (1971): 20 éves a Finomszerelvénygyár. Eger.
Ismerető kiadvány. Budapest, Révai Nyomda.
18. sz. kép: Hangosbemondó a nyolcas épületen
Papp Ildikó felvétele, a kép tulajdonosának az engedélyével.
19. sz. kép: Óvodás gyerekek 1959-ben
Családi archívum, a kép tulajdonosának az engedélyével.
20. sz. kép: A kultúrház
Berill Kft., a kép tulajdonosának az engedélyével.
21. sz. kép: Fúvószenekar a lakótelepen.
Kutnyákné Bach Erzsébetnek, a kép tulajdonosának az engedélyével.
22. sz. kép: Egy hangverseny meghívója 1958-ból
Kutnyákné Bach Erzsébetnek, a kép tulajdonosának az engedélyével.
23. sz. kép: Rendezvény a kultúrházban.
Családi archívum, a kép tulajdonosának az engedélyével.
24. sz. kép: Szalonnasütés a Bagolyvárban brigádtalálkozó keretében
Családi archívum, a kép tulajdonosának az engedélyével.
25. sz. kép: Pinceklub
Bereczky László (szerk.) (1971): 20 éves a Finomszerelvénygyár. Eger.
Ismerető kiadvány. Budapest, Révai Nyomda.

26. sz. kép: Szaxofonozás közben T. Sándor
A Berva-völgyi Egyesület tulajdonában, a kép tulajdonosának az engedélyével.
27. sz. kép: Korabeli újságcikk (részlet): Száz liter vér két nap alatt.
Népújság, 17. évf. 259. sz. 1966. november 26. (szerző: f. p.)
28. sz. kép: Korabeli újságcikk (részlet): Jubileumi véradónapok az egri
Finomszerelvénygyárban. Népújság, 24. évf. 86. sz. 1973. április 13.
29. sz. kép: Focipálya a lakótelep mögött
Családi archívum, a kép tulajdonosának engedélyével.
30. sz. kép: Balatoni nyaralás
Bereczky László (szerk.) (1971): 20 éves a Finomszerelvénygyár. Eger.
Ismertető kiadvány. Budapest, Révai Nyomda.
31. sz. kép: Zamárdi üdülő
Bereczky László (szerk.) (1971): 20 éves a Finomszerelvénygyár. Eger.
Ismertető kiadvány. Budapest, Révai Nyomda.
32. sz. kép: Korabeli újságcikk (részlet): Eladók a Berva-lakások. Reform,
1. évf. 6. sz. 1988. november 25. (szerző: Bajai István.)
33. sz. kép: Egy kiállítás a Községi Házban
Simándi Szilvia felvétele, a kép tulajdonosának az engedélyével.
34. sz. kép: Szemelvények az egykori kultúrház életéből a Berill Bútor-
műhelyben
Simándi Szilvia felvétele, a kép tulajdonosának az engedélyével.
35. sz. kép: A Berva-völgyi Községi Ház megnyitó ünnepsége
Farkas Gábor felvétele, a kép tulajdonosának az engedélyével.
36. sz. kép: Hallgatók a Községi Házban
Simándi Szilvia felvétele, a kép tulajdonosának az engedélyével.
37. sz. kép: Hallgatók a lakótelepen
Simándi Szilvia felvétele, a kép tulajdonosának az engedélyével.
38. sz. kép: Az 5. sz. épület előtt
Papp Ildikó felvétele, a kép tulajdonosának az engedélyével.

